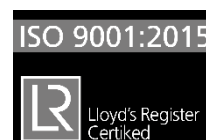

**Achtergronden van trends en
ontwikkelingen in de instroom in de
bbl**

Colofon

Titel Achtergronden van ontwikkelingen in de instroom in de bbl
Auteurs Joris Cuppen, Anneke Westerhuis
Datum December 2017
Projectnummer 30371.02

Expertisecentrum Beroepsonderwijs
Postbus 1585
5200 BP 's-Hertogenbosch
T 073 687 25 00
www.ecbo.nl

© ecbo 2017

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, op welke andere wijze dan ook, zonder vooraf schriftelijke toestemming van de uitgever.

Inhoudsopgave

1	Verandert de samenstelling van de instroom in de bbl (en de bol)?	7
1.1	De ontwikkeling van de bbl-instroom naar mbo-niveau	8
1.2	De ontwikkeling van de bbl-instroom naar sector (externe instroom)	12
1.3	De ontwikkeling van de bbl-instroom naar domein (externe instroom)	15
1.4	De ontwikkeling van de bbl-instroom naar opleiding (externe instroom)	20
1.5	Samenvatting en conclusies	21
2	Verandert de samenstelling van de instroom in de bbl (en de bol)?	23
2.1	De invloed van de vooropleiding op de instroom in de bbl	23
2.2	Ontwikkelingen in de uitstroom in het vmbo	25
2.3	De leeftijdsopbouw van de mbo- instroom	26
2.4	Samenvatting en conclusies	27
3	De invloed van beleidsmaatregelen op de bbl-instroom	28
3.1	Beïnvloeden eisen aan het taal- en rekenniveau de keuze voor de bbl of bol? ..	28
3.2	De invloed van de cascade-bekostiging op de keuze voor de bbl of de bol	32
3.3	De invloed van de invoering van de subsidieregeling Praktijkleren op de bbl- instroom	34
3.4	Samenvatting en conclusies	37
4	De Casestudies	38
5	Samenvatting en conclusies onderzoek	42
	Bijlage A Tabellen en figuren	45
	Bijlage B Instroomontwikkelingen per opleiding naar domein en niveau	50
	Bijlage C Responsverantwoording cases	60

Vooraf

In 2016 hebben onderzoekers van het ecbo en Mooz op verzoek van het Ministerie van OCW gegevens verzameld om ontwikkeling van de deelname aan de beroepsbegeleidende leerweg (bbl), een van de twee leerwegen in het mbo, te verklaren.¹ Met name de sterke en lang aanhoudende daling van de deelname aan de bbl, een combinatie van leren en werken op school en vooral in de beroepspraktijk, baart menigeen zorgen.

Na jaren van daling signaleert de Referentieraming 2017 dat de daling van het aantal ingevulde bbl-plekken tot stilstand komt en er sprake is van een lichte stijging. Onduidelijk is evenwel of de stijging zich over de hele linie voordoet of zich tot enkele beroepsgroepen of mbo-niveaus beperkt, dan wel op het conto van een specifieke groep kan worden geschreven. Reden om nader onderzoek te doen naar de redenen dat het aantal bbl-plekken, zeker in de Techniek, zo sterk is gedaald en het relatief lang heeft geduurd voordat herstel zich inzette. En of ook beleidsingrepen hier mogelijk debet aan zijn. Om aanknopingspunten te vinden voor interventies om de bbl-instroom te laten stijgen is deze op een aantal variabelen gesegmenteerd: naar initiële en postinitiële instroom, mbo-niveaus en -sectoren, opleidingsachtergrond, domeinen en opleidingen.

In de in 2016 samengestelde publicatie zijn gegevens uit meerdere databronnen gebundeld en uit diverse invalshoeken mogelijke verklaringen voor de instroomdaling bijeengebracht. Ecbo is gevraagd om, uitgaande van deze publicatie, een verdiepend onderzoek uit te voeren. En daarnaast om al eerder gemaakte analyses van de ontwikkelingen in de instroom in de bbl en de beroepsopleidende leerweg (bol) te actualiseren. Caseonderzoek naar ontwikkelingen in enkele beroepsgroepen moet verklaringen opleveren voor de patronen die in de data worden gevonden.

Deze rapportage is ingedeeld in 5 hoofdstukken. Het eerste hoofdstuk geeft een actueel beeld van de instroom in de bbl en de bol op mbo-, sector, domein- en opleidingsniveau. In het tweede hoofdstuk kijken we naar de achtergrond van de instroomgroepen. Dat in het voortgezet onderwijs in- en uitstroom-patronen verschuiven is bekend; in dit hoofdstuk geven we evenwel antwoord op de vraag of er relatie is tussen deze verschuivingen en de instroom in het mbo, naar niveau en leerweg (bol en bbl).

In het derde hoofdstuk gaan we na of beleidsmaatregelen ook invloed hebben op de ontwikkeling van de instroom naar niveau en leerweg; respectievelijk de eisen aan het te bereiken taalniveau, het rekenniveau, de invoering van het systeem van cascadebesteding en de veranderingen in de subsidievoorwaarden voor praktijkleren.

Op basis van deze gegevens presenteren we in het vierde hoofdstuk een voorstel voor de selectie van opleidingen waarin we verklaringen zoeken voor de gevonden patronen: achtergronden van de geconstateerde verschuivingen in de deelname in relatie tot de invoering van beleidsmaatregelen, een veranderende vraag naar mbo-schoolverlaters, dan wel van (sectorale) beleidsmaatregelen. Met name kijken we naar de inzet van de bbl voor bepaalde beroepsgroepen, opleidingsniveaus en leeftijdsklassen. Hoofdstuk 5 vat de bevindingen samen in enkele hoofdlijnen en conclusies.

¹ Christoffels, I, J. Cuppen, S. Vrielink (2016). *Verzameling notities over de daling van de bbl en praktijkleren. Interne rapportage in opdracht van het ministerie van OCW, directie MBO*. 's-Hertogenbosch: ecbo. Zie ook: <http://ecbo.nl/portfolio-items/verzameling-notities-over-de-daling-van-de-bbl-en-praktijkleren/>

1 Verandert de samenstelling van de instroom in de bbl (en de bol)?

In dit hoofdstuk kijken we naar de ontwikkeling van de instroom in de bbl en de bol, uitgesplitst naar niveau, leeftijd, sector, domein en opleiding (beroepsgroep). De leeftijdsfactor is met name van belang omdat op dit punt de achtergrond van de bbl-instromers uiteenloopt. Jonge instromers zitten in de initiële fase van hun onderwijsloopbaan. In de bbl halen ze een startkwalificatie voor de arbeidsmarkt of om verder te leren. De instroomgroep is doorgaans afkomstig van het vmbo, maar ook uit andere schooltypen, zoals het praktijkonderwijs (pro) of het vso, dan wel uit leerlingen die hun studie op het havo hebben afgebroken of afgerond. Oudere deelnemers volgen de bbl veelal in het kader van een op- of omscholingstraject. Zij halen, op eigen initiatief of gestimuleerd door hun werkgever, op latere leeftijd via de bbl, in een combinatie van werken en leren, een kwalificatie om hun kansen op de arbeidsmarkt te verbeteren, of beter inzetbaar te zijn in hun bedrijf.

We noemen bbl-instromers postinitiële in bbl als ze op het moment van instroom 24 of ouder zijn. In de bol komt de leeftijdsgroep nagenoeg niet voor; van de bol-instromers is 3% ouder dan 24. Om die reden is de bol-instroom niet in een initiële en postinitiële instroom onderverdeeld.

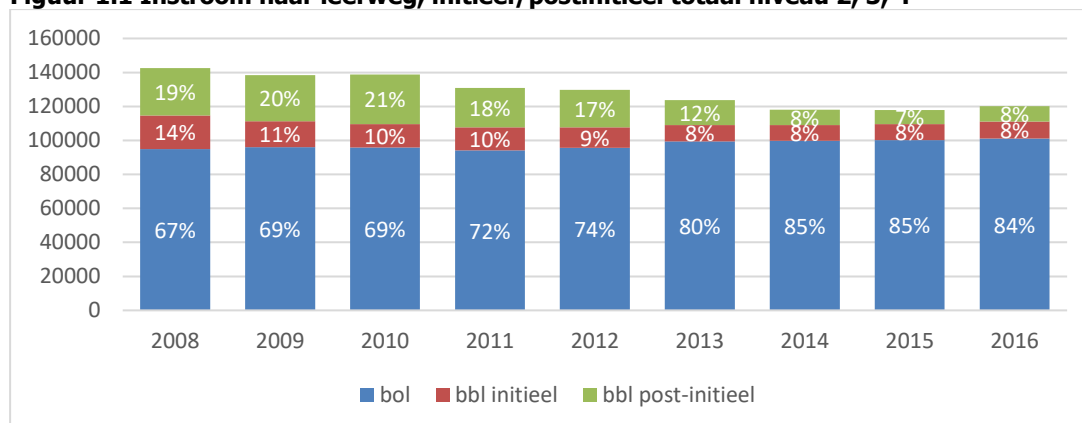
Tabel 1.1 geeft een beeld van de ontwikkeling van de bol- en bbl-instroom tussen 2008 (schooljaar 2008-2009) en 2016 (schooljaar 2016-2017). De totale mbo-instroom is gedaald van ruim 140.000 studenten tot rond de 120.000 studenten. Van de instroom gaat een groeiend deel naar de bol. Ook blijkt dat in de bbl vooral de eerste jaren de postinitiële instroom fors gedaald is. Deze lijkt de laatste jaren op een lager niveau te stabiliseren en in 2016 iets toe te nemen. Ook is de initiële instroom in de bbl gedaald, zij het in mindere mate en geleidelijker. Herstel is nog niet zichtbaar. De grootste daling in de bbl speelde tussen 2012 en 2014 in de post initiële instroom met een terugval van ruim 22.000² naar ruim 9.100 instromers, een daling van 59%. Over de hele periode gerekend (2008-2016) is het aandeel van de postinitiële instroom in de bbl gedaald van 19 naar 8% van de totale mbo-instroom; een daling van 11 procentpunt. De initiële bbl-instroom is met 6 procentpunt gedaald; van 14 tot 8% van de hele mbo-instroom.

Zeker als we naar de ontwikkelingen over een langere termijn kijken valt op dat de instroom in de bbl niet alleen conjunctuurafhankelijk is. De Referentieraming 2017 constateert dat de instroom in de bbl meebeweegt met de economische conjunctuur. Ook eerdere studies wijzen daarop, zoals het Schoolverlatersonderzoek van het ROA uit 2008.³ Dat conjuncturele ontwikkelingen niet de enige verklaring kunnen zijn maken deze rapporten eveneens duidelijk. Het ROA-rapport berekent dat in de periode 1998-2007 jaarlijks gemiddeld 39% van de mbo-instroom naar de bbl gaat. De Referentieraming 2017 berekent dat aandeel in 2016 op 20%.

² Zie bijlage A voor de analyse van de instroom naar leeftijdscategorieën.

³ Ministerie van OCW (2017) *Referentieraming 2017*. Den Haag: Ministerie van OCW; ROA (2009). *Schoolverlatersonderzoek 2008*. Maastricht: ROA.

Figuur 1.1 Instroom naar leerweg, initieel/postinitieel totaal niveau 2, 3, 4

In de volgende paragrafen pellen we dit algemene beeld af om te kijken hoe de bbl-instroom – in vergelijking tot de bol – zich naar niveau, sector, domein en opleiding (beroepsgroep) ontwikkelt, of en waar de daling doorzet en waar deze ombuigt in een stijging.

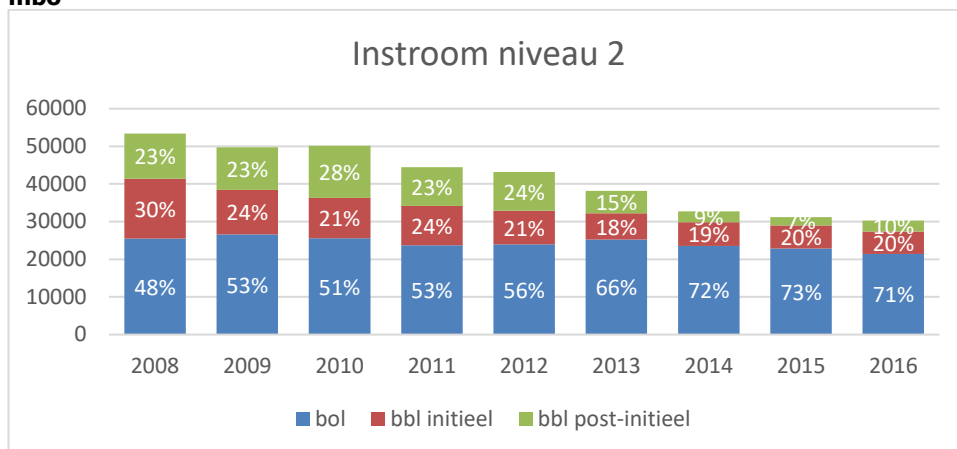
1.1 De ontwikkeling van de bbl-instroom naar mbo-niveau

We analyseren de ontwikkeling van de bol- en de bbl-instroom op niveau 2, 3 en 4. Op elk niveau kijken we naar de ontwikkeling van de totale instroom en van de instroom in de bol en de bbl afzonderlijk. Daarbij is steeds onderscheid gemaakt tussen de instroom van buiten het mbo (de A-versie van de figuur) en de totale instroom; de instroom inclusief studenten die uit andere mbo-niveaus zijn ingestroomd (de B-versie).

In het eerste figuur, 1.2A, is de totale externe instroom op niveau 2 weergegeven tussen 2008 en 2016. Deze is fors gedaald, van 53.408 instromers in 2008 tot 30.240 in 2016; een daling van 43%.⁴ Duidelijk is dat deze daling vooral voor rekening komt van de bbl. De bol-instroom is slechts licht gedaald. Dat het relatieve bol-aandeel in de instroom stevig is gegroeid komt vooral door de daling van de bbl-instroom; zowel de initiële als de postinitiële bbl-instroom. Vanaf 2014 trekt de initiële bbl-instroom iets aan, de postinitiële bbl-instroom volgt in 2016, maar het is vroeg om te spreken van een trendbreuk. Dit komt ook omdat getalsmatig de totale instroom op niveau 2 niet groeit en nog lang niet op het niveau van 2008 zit.

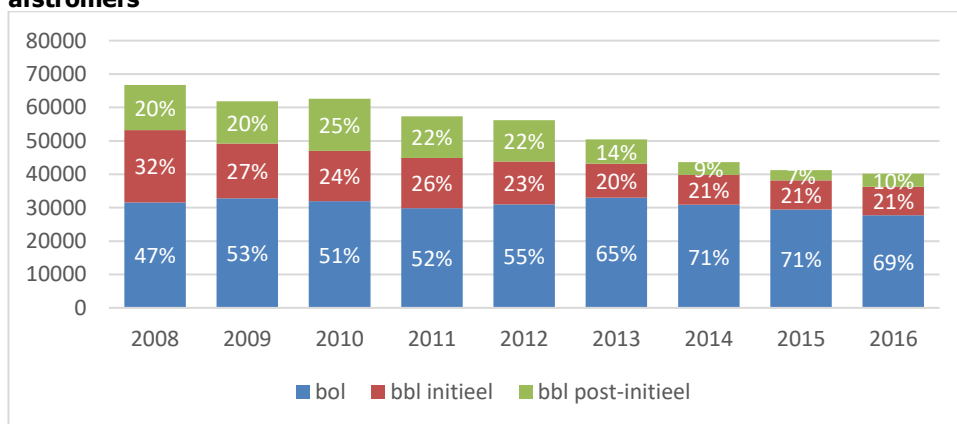
⁴ Zie voor een totaaloverzicht van de instroomontwikkeling in absolute aantallen bijlage A1.

Figuur 1.2A Totale instroom naar leerweg, initieel/postinitieel, niveau 2 van buiten het mbo

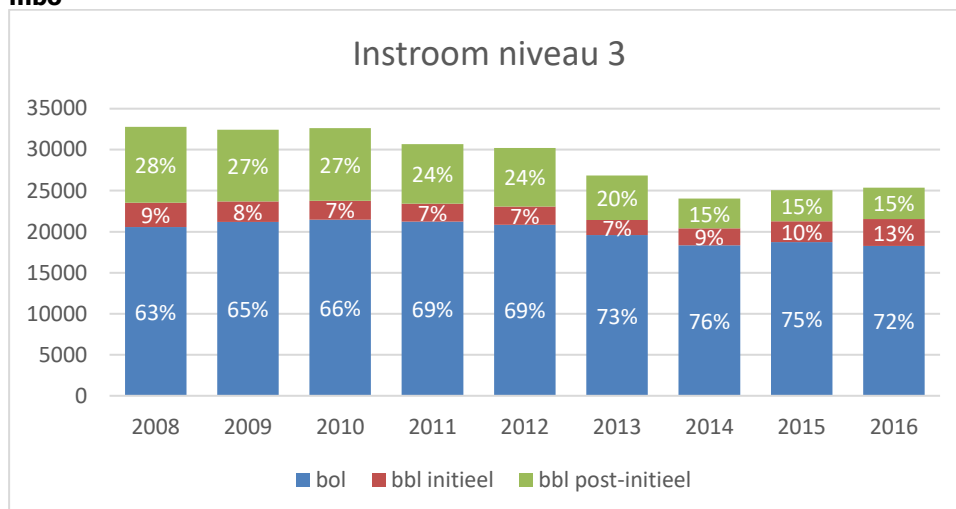
Uit het figuur waarin de interne instroom is verwerkt (figuur 1.2B) blijkt dat de instroom uit andere mbo-niveaus fors is op niveau 2, maar de relatieve aandelen van de instroom die in de bol, dan wel initieel of postinitieel instromen in de bbl, niet sterk afwijken van figuur 1.2A; de externe instroom. Wat ook niet verandert is dat de totale instroom op niveau 2 daalt en het bol-aandeel daarin stijgt.

Figuur 1.2B Totale instroom naar leerweg, initieel/postinitieel, niveau 2 incl. stapelaars en afstromers

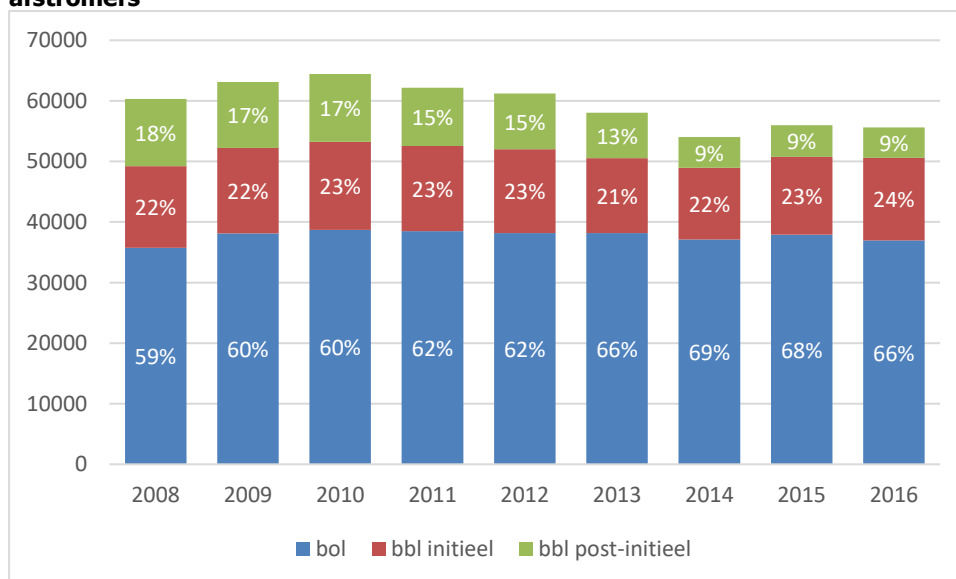
Ook op niveau 3 kijken we naar de ontwikkeling van de totale instroom en van de bol en de bbl afzonderlijk. Getalsmatig is ook op dit niveau de instroom gedaald, maar in 2014 is het dieptepunt bereikt en zet de daling niet verder door. Tussen 2008 en 2014 is het aantal instromers gedaald van 32.803 tot 24.050. Daarna steeg het naar 25.368 personen in 2016. Getalsmatig is de externe instroom op niveau 3 dus kleiner dan op niveau 2. Wat overeenkomt met de ontwikkelingen op niveau 2 is dat ook hier de daling vooral voor rekening komt van de bbl. Met name, maar zeker niet uitsluitend, van de postinitiële bbl-instroom. De stijging die we bij de initiële bbl-instroom op niveau 2 zagen, zien we ook hier en is eerder ingezet; tussen 2013 en 2014.

Figuur 1.3A Totale instroom naar leerweg, initieel/postinitieel, niveau 3 van buiten het mbo

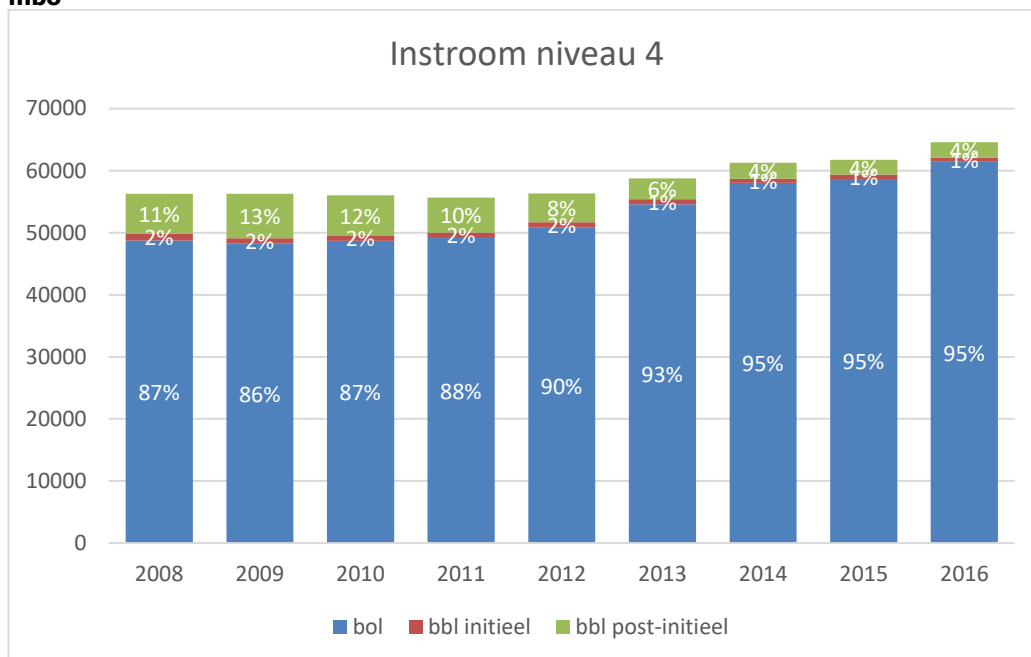
In het figuur waar de interne instroom in is verwerkt (figuur 1.3B), blijkt dat de instroom uit de andere mbo-niveaus nagenoeg even groot is als de instroom van buiten het mbo. Dankzij de interne doorstroom stijgt met name het instroomaandeel van de initiële bbl. Daarbij is het aandeel van de initiële bbl-instroom het laatste jaar is gestegen, ten koste van het bol-aandeel in de instroom.

Figuur 1.3B Totale instroom naar leerweg, initieel/postinitieel, niveau 3 incl. stapelaars en afstromers

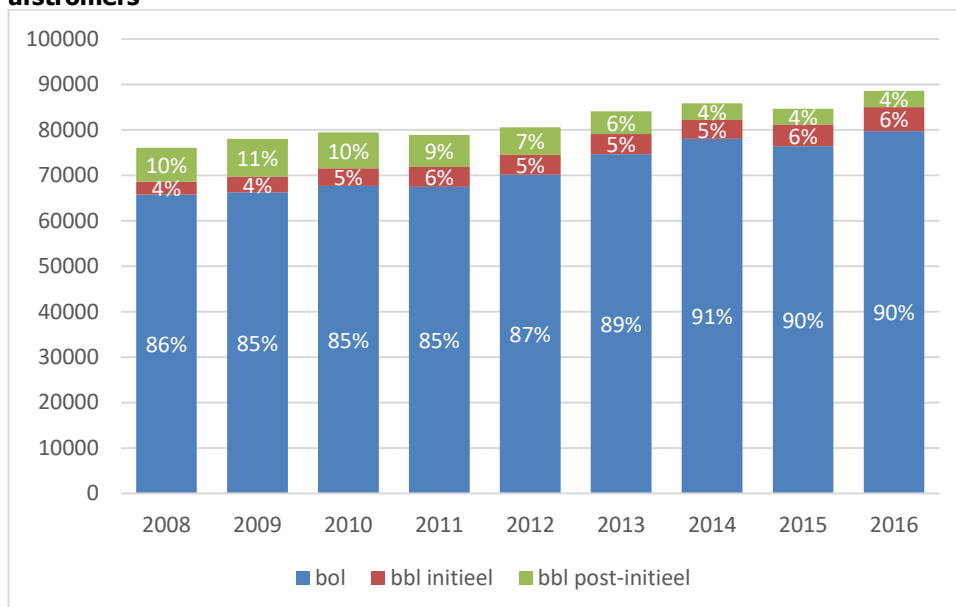
Waar de instroompatronen op niveau 2 en 3 enigszins overeenkomen, is dat op niveau 4 niet het geval. In de eerste plaats laat de getalsmatige externe instroom op niveau 4 een constant stijgende lijn zien. In absolute aantallen is de instroom gestegen van 56.275 instromers in 2008 tot 64.581 in 2016. De bbl op niveau 4 heeft echter niet van de stijging kunnen profiteren. De al beperkte bbl-instroom is zelfs verder gedaald. De daling (initieel en postinitieel) is weliswaar tot stilstand gekomen, waardoor we wel van stabilisatie kunnen spreken.

Figuur 1.4A Totale instroom naar leerweg, initieel/postinitieel, niveau 4 van buiten het mbo

Uit het figuur waarin de interne instroom is verwerkt (figuur 1.4B) blijkt dat ook op niveau 4 de instroom uit andere mbo-niveaus substantieel is. Het relatieve aandeel van de initiële instroom in de bbl is vooral interne mbo-doorstroom. Het aandeel van de postinitiële bbl-instroom is gedaald.

Figuur 1.4B Totale instroom naar leerweg, initieel/postinitieel, niveau 4 incl. stapelaars en afstromers

Samenvatting

- In de onderzochte periode is de totale externe (bol+bbl) mbo-instroom gedaald. Voor een belangrijk deel door de afname van de postinitiële bbl-instroom. Deze is tussen 2008 en 2016 met 11 procentpunt afgenomen. Ook de initiële bbl-instroom daalde, maar minder; met 6 procentpunt. De bol-instroom is in relatieve, maar ook in absolute zin gestegen.
- Met name op niveau 3 is de instroom uit andere mbo-niveaus nagenoeg even groot als de instroom van buiten het mbo. Dankzij de interne doorstroom ligt het aandeel van de initiële bbl in de instroom op dit niveau duidelijk hoger.
- In de instroomontwikkeling is een opwaartse beweging zichtbaar. De instroom op mbo-niveau 2 daalt, is op niveau 3 stabiel en stijgt op niveau 4. Verklaringen voor deze verschuiving komen aan bod in het volgende hoofdstuk. Een belangrijke constatering is dat op niveau 2 vooral de bbl-instroom is gedaald. De ontwikkeling van de postinitiële bbl-instroom draagt hier sterk aan bij: met driekwart is deze op niveau 2 het sterkst gedaald. Tussen 2008 en 2016 van (afgerond) 12.000 naar 3.000 instromers.⁵
- De daling van de initiële bbl-instroom op niveau 2 wordt door een geleidelijke stijging op niveau 3 gecompenseerd. Terwijl op niveau 3 de postinitiële instroom zich op een lager niveau stabiliseert, laat de initiële bbl-instroom recentelijk een stijging zien waardoor de externe instroom in 2016 4 procentpunt hoger is dan in het eerste instroomjaar (2008). De stijging gaat ten koste van de bol-instroom.
- Op niveau 4 neemt de bol-instroom sterk toe. Dat is niet het geval bij de bbl-instroom; het aantal externe initiële bbl-instromers is tussen 2008 en 2016 afgenomen van zo'n 1.100 naar zo'n 700 studenten en het aantal postinitiële bbl-instromers van zo'n 6.500 naar 2.500. Als we de interne doorstroom meenemen stijgt het relatieve aandeel van de initiële bbl-instroom; deze bbl-instroom komt dus vooral uit de interne doorstroom.

1.2 De ontwikkeling van de bbl-instroom naar sector (externe instroom)

In figuur 1.5 is de externe mbo-instroom naar leerweg, initieel/postinitieel, niveau en sector uitgesplitst. We focussen ons op de interactie tussen sector en niveau. Zijn de in de voorgaande paragraaf gesignaleerde patronen in de sectoren terug te vinden of blijken landelijke ontwikkelingen een gemiddelde van op sectorniveau (sterk) afwijkende patronen in de instroomontwikkeling? We kijken eerst naar ontwikkelingen tussen de niveaus in elke sector afzonderlijk en vervolgens per niveau naar ontwikkelingen tussen de sectoren.

De totale bbl- en bolinstroom naar sector

Kijkend naar de sector Economie, valt vooral de daling van de instroom op niveau 2 in 2016 op. De bbl-instroom laat geen grote afwijkingen zien van het totale beeld van de instroom op niveau 2 in figuur 1.2. Hetzelfde geldt min of meer voor de andere niveaus.

De terugval in de bbl-instroom speelt vooral in de sector Techniek. Meer precies: in de instroom op niveau 2 in de sector Techniek. Niet alleen tekent zich in deze sector een scherpe daling van de totale instroom af⁶, ook is op dit niveau, vergeleken met andere sectoren, de omvang van de bbl-instroom, initieel en postinitieel, het sterkst gedaald, van

⁵ Zie bijlage A voor de absolute aantallen.

⁶ In 2016 is de totale instroom in Techniek op niveau 2 62% t.o.v. 2008. In de sectoren Economie, Zorg & welzijn en Groen is de instroom in 2016 respectievelijk 46, 68 en 67% van die van 2008. De sector Economie laat in 2016 een opvallende daling zien; in 2015 bedroeg de instroom nog ruim 66% van die van 2008.

zo'n 14.500 instromers in 2008 naar ruim 5.000 instromers in 2016. Ook de post initiële bbl-instroom kent op niveau 2 een terugslag. Op niveau 3 en 4 daarentegen stijgt de totale instroom.

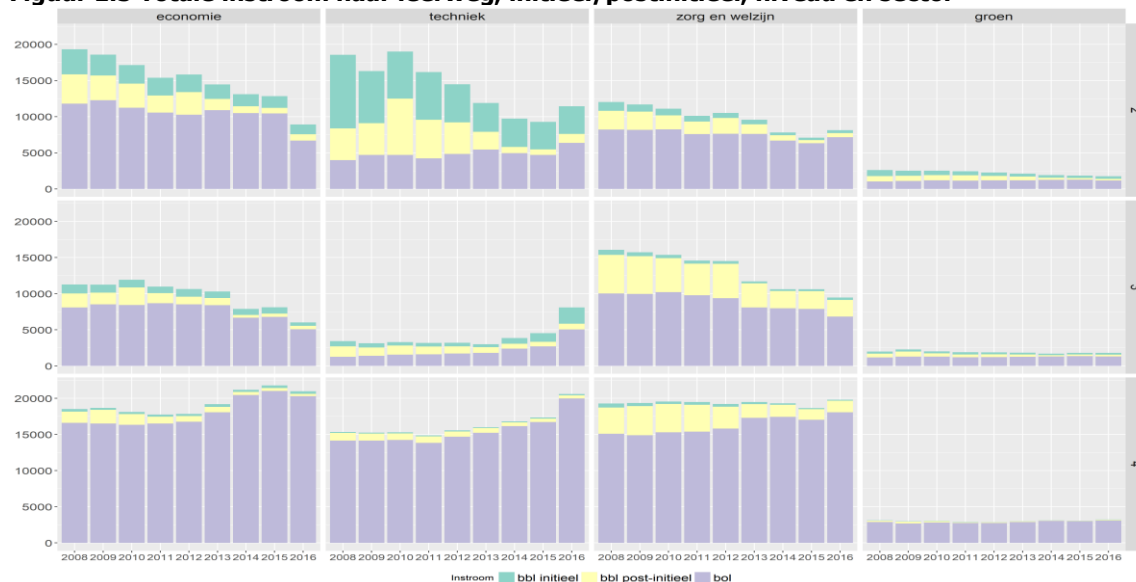
In de sector Techniek neemt de totale instroom het laatste jaar toe, ook op niveau 2. Profiteert de bbl mee? Dat lijkt op niveau 3 het geval, de toename op niveau 4 is daarentegen beperkt. De ontwikkeling van de bbl op niveau 2 is lastig te duiden; die stijgt maar de bol-instroom stijgt meer.

Ook het instroompatroon in de sector Zorg & welzijn is opvallend. Als in deze sector al in de bbl wordt opgeleid, dan is het postinitieel op niveau 3, en in mindere mate op niveau 4. Van de mogelijkheid tot postinitieële instroom wordt evenwel steeds minder gebruik gemaakt. De instroomontwikkeling in de sector Groen laat geen opvallende patronen zien. Ook hier is een geleidelijke afname van de bbl-instroom op niveau 2. In het licht van een algehele daling van de instroom op niveau 2 lijkt in deze sector te worden opgevangen door de bol.

De totale bbl- en bol-instroom naar niveau

Kijkend per niveau naar de ontwikkelingen tussen sectoren zien we dat de bbl op niveau 2, in vergelijking tot de andere niveaus, het grootst aandeel bbl-ers trekt. Vooral in de sector Techniek wordt in de bbl opgeleid, maar wisselt de instroom ook het meest naar omvang en samenstelling. Op niveau 3 lijkt de initiële bbl-instroom aan een lichte opmars te zijn begonnen, maar omdat in de sector Techniek de instroom op niveau 3 getalsmatig laag is, is de bijdrage van deze toename aan de omvang van de totale bbl-instroom beperkt. De zorgsector telt op niveau 3 de grootste instroom, maar deze daalt, waarbij verhoudingsgewijs het (postinitieële) bbl-aandeel het sterkst daalt. Op niveau 4 heeft de bbl-instroom alleen in de zorgsector enige substantie maar daalt eveneens.

Figuur 1.5 Totale instroom naar leerweg, initieel/postinitieel, niveau en sector

De spreiding van de instroom over bol en bbl naar sector

In figuur 1.6 is de totale jaarlijkse instroom gepercentueerd naar de instroom in de bol en de bbl (initieel en post initieel). In deze weergave wordt nog scherper zichtbaar hoe instroomverhoudingen zich hebben ontwikkeld naar sector en niveau.

De sector Economie laat op niveau 2 in het laatste instroomjaar (2016) een licht herstel in de initiële en postinitiële bbl-instroom zien. Op niveau 3 stijgt met name de postinitiële instroom, maar het verschil ten opzichte van het jaar ervoor is op beide niveaus marginaal. In de sector Techniek heeft de initiële instroom in de bbl geleidelijk terrein verloren. Zo ook de postinitiële bbl-instroom. Tot 2016, in dat jaar neemt de postinitiële bbl-instroom op niveau 2 licht toe, alsook de initiële bbl-instroom op niveau 3. Verhoudingsgewijs neemt evenwel de (initiële) instroom in de bol niet af. We kunnen dus niet concluderen dat de initiële (jongeren)instroom geleidelijk terugkeert naar de bbl. Tenminste niet op niveau 2. In de Techniek is het aandeel bbl-ers op dit niveau nog steeds het grootst, maar lijkt te verschuiven naar niveau 3.

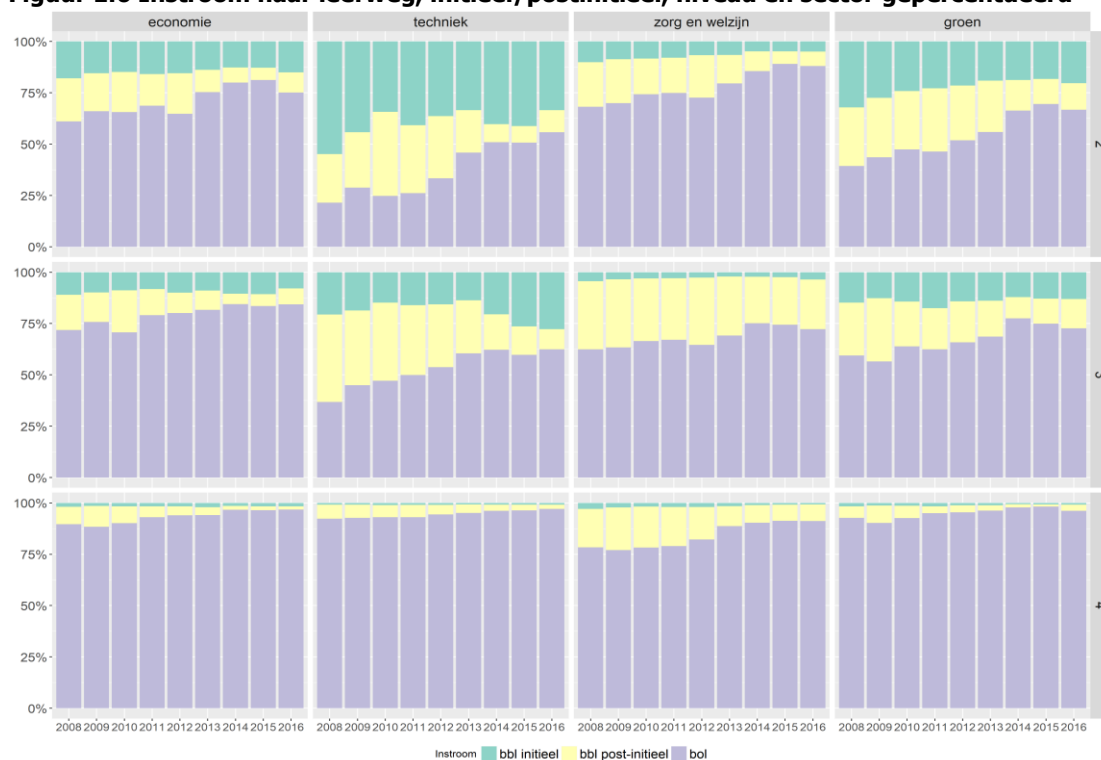
Ook in de sector Zorg & welzijn is de geleidelijke groei van de bol zichtbaar. Alleen op niveau 3 heeft de postinitiële bbl-instroom zich weten te handhaven, terwijl die op niveau 2 en 4 nog steeds afneemt. De initiële instroom in de bbl was en blijft beperkt.

In de sector Groen is de instroom in de bol op niveau 2 en 3 ook dominant. De bbl-instroom lijkt de laatste jaren iets toe te nemen, maar in lichte verschuivingen van kleine aantallen studenten.

De spreiding van de instroom over bol en bbl naar niveau

Verhoudingsgewijs trekt op niveau 2 de bbl het grootste aandeel studenten. Vooral in de Techniek. Hier zien we ook de grootste daling bij zowel Techniek als ook in andere sectoren. Het gesignaleerde herstel in 2016 zien we bij Zorg & welzijn op niveau 2 in de postinitiële instroom en in de sector Economie in de initiële en post initiële bbl-instroom. Op niveau 3 is van substantieel herstel alleen bij Techniek sprake. Niet op niveau 4. Daar marginaliseert de bbl in alle sectoren.

Figuur 1.6 Instroom naar leerweg, initieel/postinitieel, niveau en sector gepercentueerd

Samenvatting

Het gesignaleerde recente herstel van de bbl-instroom kunnen we op sectorniveau lokaliseren:

- In de sector Economie in een licht herstel op niveau 2 (initieel en postinitieel) en op niveau 3 post initieel.
- In de sector Techniek op niveau 2 post initieel en op niveau 3 initieel. In de Techniek verschuift de initiële bbl-instroom van niveau 2 naar niveau 3.
- Zorg & welzijn kent vooral postinitiële bbl-instroom. Deze daalt op niveau 2 en stijgt op niveau 3. Ook deze sector is, evenals bij techniek, sprake van een niveaoverschuiving;
- In de sector Groen neemt de bbl-instroom het laatste jaar met 3 procentpunt iets toe (2016 t.o.v. 2015).

In alle gevallen is het herstel relatief ten opzichte van voorafgaande jaren. Omdat vooral op niveau 3 de instroom getalsmatig klein is en op niveau 2 kleiner wordt is er in termen van volumes geen sprake van substantiële verschuivingen en een substantieel herstel van de bbl-instroom.

1.3 De ontwikkeling van de bbl-instroom naar domein (externe instroom)

In het mbo is het opleidingsaanbod ingedeeld in domeinen; clusters van verwante opleidingen. De indeling in 16 hoofddomeinen, die hier is gebruikt, geldt voor alle niveaus en bestaat op elk niveau uit andere opleidingen. We kijken naar de ontwikkeling van de instroom in de hoofddomeinen voor elk niveau afzonderlijk en beginnen met niveau 2. Er zijn behoorlijke verschillen tussen domeinen in het aantal studenten en in het aantal instromers. Met deze verschillen is in de figuren 1.7 tot en met 1.9 geen rekening gehouden in de zin van de toepassing van een gestandaardiseerde schaalindeling. De schaalindeling

verschilt tussen de domeinen. De hoogte van de staafjes in tabellen kunnen dus voor verschillende aantallen staan.

Als eerste valt op dat domeinen zeer verschillende instroompatronen kennen. In omvang, in fluctuatie van het bbl-aandeel, initieel of postinitieel. We kijken eerst naar de overeenkomsten en daarna naar verschillen in de instroompatronen en met name naar de ontwikkelingen daarin.

Een belangrijke overeenkomst is dat op niveau 2 in nagenoeg alle domeinen de totale omvang van de instroom is gedaald, zij het niet overal even sterk. Alleen het domein Afbouw, hout en onderhoud laat een licht herstel zien. Deze komt op het conto van de postinitiële bbl-instroom. De initiële bbl-instroom en de instroom in de bol blijven (licht) dalen in dit domein. Een tweede overeenkomst is, als er een initiële bbl-instroom is, deze nergens een duidelijke opleving laat zien, behalve in het domein Bouw & infra.

Misschien is het belangrijkste verschil niet het verschil in fluctuatie in de instroom van postinitiële bbl-ers, hoewel de fluctuatie soms uitzonderlijk is (Transport, scheepvaart en logistiek), maar dat sommige domeinen geen bbl-instroom kennen, terwijl met name op niveau 2 de bbl vanouds een sterke positie heeft en soms zelfs met dit niveau wordt geassocieerd. Met name in nieuwe domeinen als Informatie & communicatietechnologie en Mode & vormgeving ontbreekt de bbl.

In andere domeinen dreigt de leerweg op niveau 2 te verdwijnen. Soms zowel initieel als postinitieel (Economie & administratie; Zorg & welzijn) of alleen als initiële leerweg (Veiligheid & sport). Sommige domeinen kennen amper postinitiële bbl-instroom, ook niet in eerdere jaren. Domein Mobiliteit & voertuigen is een voorbeeld, maar hetzelfde zien we bij Uiterlijke verzorging en Toerisme & recreatie. In het domein Handel & ondernemerschap dreigt de bbl geleidelijk te verdwijnen. Een domein met weinig initiële bbl-instroom op niveau 2 is Veiligheid & Sport.

Figuur 1.7 Instroom naar leerweg, initieel/postinitieel en domein op niveau 2

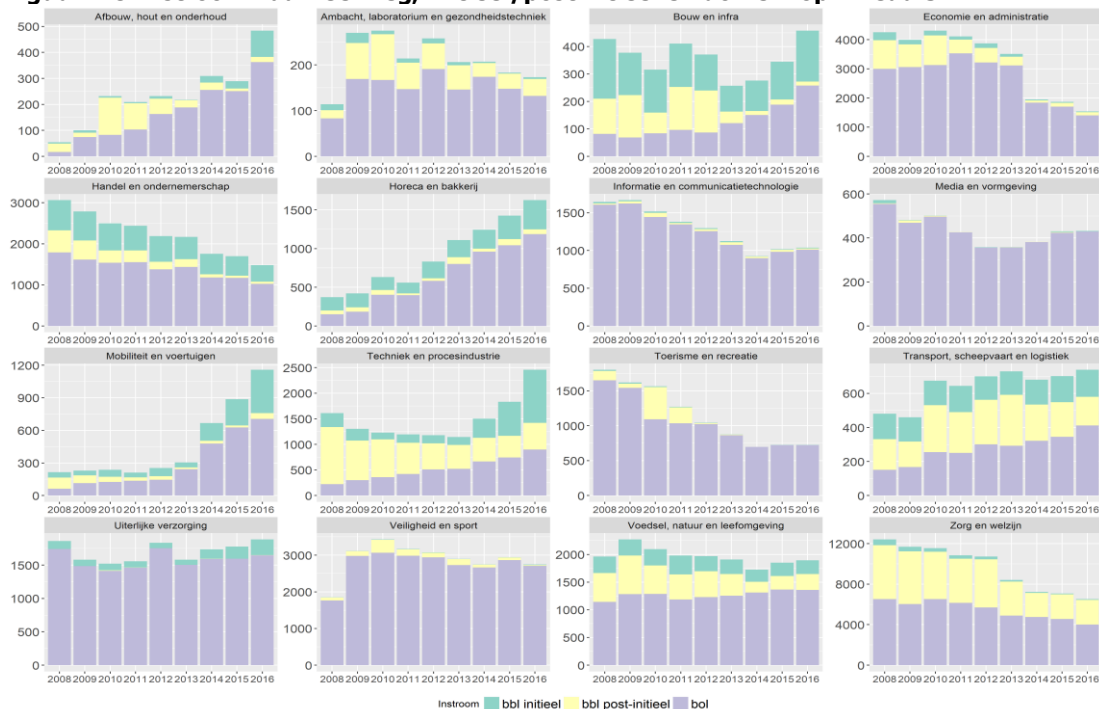
De instroom op niveau 3 laat andere patronen zien dan op niveau 2. Ook hier kijken we eerst naar overeenkomsten en dan naar verschillen tussen de domeinen. Met de overeenkomsten zijn we snel klaar; die zijn er niet. In sommige domeinen neemt de totale instroom (sterk) toe: Afbouw, hout en onderhoud; Horeca & bakkerij en Mobiliteit & voertuigen. In andere domeinen neemt de instroom af: Toerisme & recreatie, Economie & administratie, Handel & ondernemerschap, Zorg & welzijn. Een derde categorie bestaat uit domeinen met een redelijk stabiele instroom, bijvoorbeeld Uiterlijke verzorging, of kent geen grote schommelingen. Bijvoorbeeld Voedsel, natuur en leefomgeving.

Wat betreft de verhouding tussen de instroom in de bol en de bbl zijn er eveneens grote verschillen op niveau 3. Allereerst valt de stijging van de initiële bbl-instroom in enkele domeinen op: Afbouw, hout en onderhoud; Bouw & infra, Mobiliteit & voertuigen en Techniek & procesindustrie. In aantallen is de stijging vaak gering, behalve bij Techniek & procesindustrie. Hier groeit sinds 2016 de postinitiële, en vooral de initiële bbl-instroom, terwijl die eerder steeds daalde. Met name in dit domein tekent zich een verschuiving van het instroomniveau af. Domeinen waar de bbl op niveau 3 amper voet aan de grond heeft zijn dezelfde als op niveau 2: Mode & vormgeving en Informatie & communicatietechnologie.

De domeinen waar de bbl dreigt te verdwijnen zijn deels dezelfde als die van niveau 2: Economie & administratie, Veiligheid & sport, Toerisme & recreatie, Uiterlijke verzorging en in mindere mate bij Handel & ondernemerschap. Daar is de instroom in de bbl wel gedaald, maar is de daling voor een groot deel te wijten aan het wegvallen van de post initiële bbl-instroom. Min of meer het omgekeerde zien we bij Horeca & bakkerij. Daar stijgt de instroom op niveau 3. Vooral in de bol, en in enige mate in de bbl. Zo ook niet bij Mobiliteit & voertuigen, daar is zowel sprake van een sterke toename van de (initieële) instroom in de bol als in de bbl. De bbl-instroom is weliswaar beperkter, maar neemt onmiskenbaar toe. Dat is sommige domeinen de bbl-instroom vooral postinitieel is, is duidelijk, en ook dat die

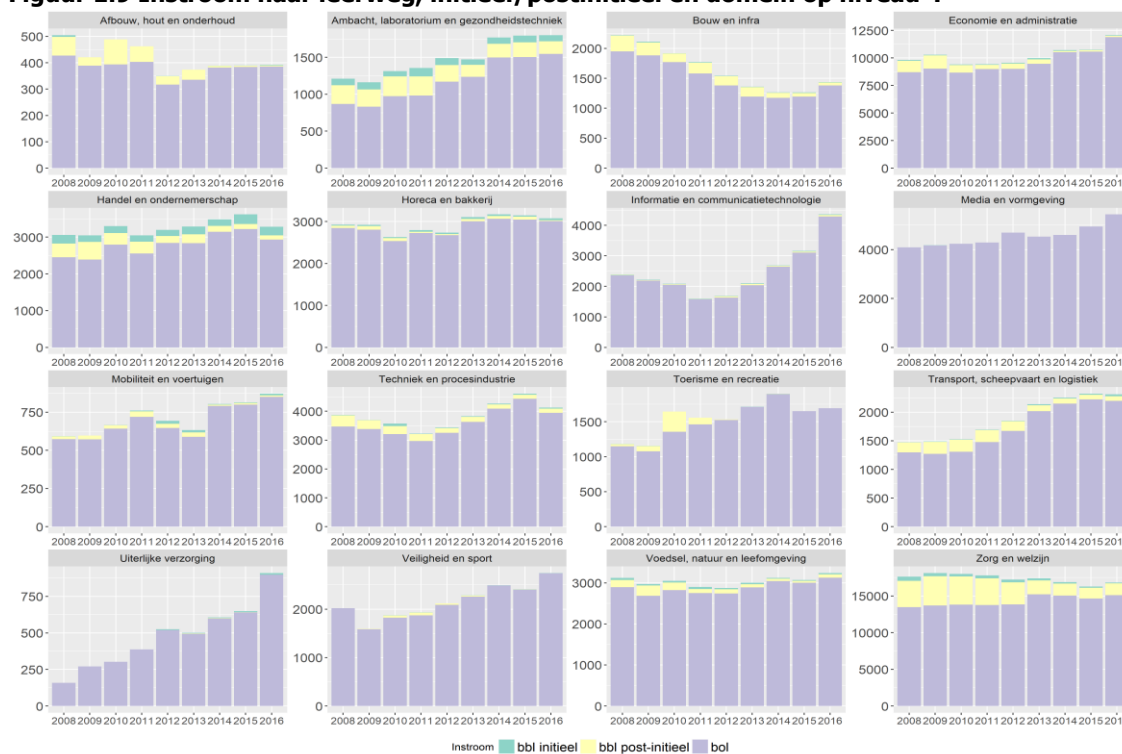
zich in wisselende mate weet te handhaven. Waar dat niet het geval is, lijkt ook de traditie van het opleiden in de bbl te verdwijnen: bij Toerisme & recreatie; Veiligheid & sport. Op niveau 3 wordt de rol van de bbl kleiner in het domein Zorg & welzijn en in het domein Ambacht, laboratorium en gezondheidszorg.

Figuur 1.8 Instroom naar leerweg, initieel/postinitieel en domein op niveau 3

In figuren waarin de hele mbo-instroom is weergegeven (bijvoorbeeld figuur 1.4 A en B) lijkt niveau 4 geen bbl-instroom te kennen. Op sectorniveau zagen we alleen een (postinitiële) bbl-instroom van enige omvang bij Zorg & welzijn. Op domein-niveau wordt zichtbaar dat op niveau 4 de bbl-instroom zich in enkele domeinen concentreert: inderdaad bij Zorg & welzijn en daarnaast in het domein Ambacht, laboratorium en gezondheidstechniek en het domein Handel & ondernemerschap. Deze domeinen verschillen getalsmatig sterk in omvang en de bbl heeft er geen sterke positie. Er zijn geen signalen dat met de verschuiving van de mbo-instroom naar niveau 4, ook de bbl op dit niveau groeit. De bbl is in geen enkel domein gegroeid. Uitzondering, en de toekomst moet uitwijzen of de trend doorzet, is het begin van een initiële bbl-instroom in het domein Transport, scheepvaart en logistiek. Domeinen met een bbl-traditie op mbo-niveau 2 en 3 laten geen groei zien.

Figuur 1.9 Instroom naar leerweg, initieel/postinitieel en domein op niveau 4

Samenvatting

- Op niveau 2, waar het grootste aandeel van de instroom naar de bbl gaat, kennen niet alle domeinen een bbl-traditie. De bbl ontbreekt in domeinen van nieuwe beroepsgroepen: Informatie & communicatietechnologie en Mode & vormgeving, of wordt alleen initieel gebruikt: Mobiliteit & voertuigen, Uiterlijke verzorging en Toerisme & recreatie.
- In sommige domeinen dreigt de bbl op niveau 2 te verdwijnen in initiële en/of postinitiële vorm: Economie & administratie, Zorg & welzijn en Veiligheid & sport of gaat de daling door (Handel & ondernemerschap).
- In twee domeinen laat de bbl-instroom op niveau 2 een licht herstel zien: Afbouw, hout en onderhoud in de postinitiële bbl-instroom en Bouw & infra in de initiële bbl-instroom.
- De op sectorniveau geconstateerde toename van de bbl-instroom op niveau 3 concentreert zich in enkele domeinen. Deels in domeinen waarin de bbl ook op niveau 2 stijgt (Afbouw, hout en onderhoud en Bouw & infra). De stijging in de (initieële) bbl op niveau 3 in de domeinen Mobiliteit & voertuigen, Horeca & bakkerij en Techniek & procesindustrie, is van recente datum en contrasteert met de gelijktijdige daling van de bbl-instroom op niveau 2. In deze domeinen verschuift het bbl-instroomniveau van niveau 2 naar niveau 3.
- Domeinen die op niveau 3 niet of amper bbl-instroom kennen zijn dezelfde als op niveau 2: Informatie & communicatietechnologie; Mode & vormgeving. Ook domeinen waar de bbl daalt zijn dezelfde: Ambacht, laboratorium en gezondheidszorg en Zorg & welzijn.
- Domeinen waarin de bbl helemaal dreigt te verdwijnen zijn deels dezelfde als op niveau 2: Economie & administratie, Veiligheid & sport, Toerisme & recreatie, Uiterlijke verzorging en in iets mindere mate bij Handel & ondernemerschap.
- Min of meer het omgekeerde zien we bij Horeca & bakkerij en bij Mobiliteit & voertuigen, in beide domeinen is sprake van een sterke toename van de initiële instroom in de bol en in mindere mate ook in de bbl.

- Op domeinniveau wordt zichtbaar dat op niveau 4 de bbl-instroom in enkele domeinen is geconcentreerd: Zorg & welzijn, Ambacht, laboratorium en gezondheidstechniek en Handel & ondernemerschap. Deze domeinen verschillen getalsmatig sterk in omvang en de bbl heeft er geen sterke positie.
- Er zijn geen signalen dat met de verschuiving van de mbo-instroom, de bbl op niveau 4 meer studenten trekt. De instroom in domeinen met een bbl-traditie op mbo-niveau 2 en 3 groeit niet op niveau 4, uitzondering is een beginnende initiële bbl-instroom in het domein Transport, scheepvaart en logistiek.

1.4 De ontwikkeling van de bbl-instroom naar opleiding (externe instroom)

Omdat instroompatronen tussen domeinen verschillen, zullen ze waarschijnlijk ook tussen opleidingen (beroepsgroepen) verschillen. Om dat te verifiëren hebben we in de domeinen van sectoren met de hoogste bbl-instroom, Techniek en Zorg & welzijn, de instroom in alle opleidingen in beeld gebracht. We lichten vooral de opleidingen toe met een substantiële totale instroom (in 2008 ≥ 500) waarvan een relatief groot deel naar de bbl gaat.

Omwille van de leesbaarheid van dit rapport vatten we in deze paragraaf de bevindingen van deze analyse samen. De ontwikkeling van de bol- en bbl-instroom in alle opleidingen die op elk niveau onder een domein zijn geordend zijn in bijlage B opgenomen.

Niet alleen tussen domeinen, maar ook tussen opleidingen verschilt de omvang van de instroom sterk en varieert van onder de 10 tot rond de 3.000 jaarlijkse instromers.

Een tweede waarneming is dat lang niet alle opleidingen in de bbl worden aangeboden. Ook niet op niveau 2, dat toch vaak met de bbl vereenzelvigd wordt. In sommige opleidingen wordt alleen in de bol opgeleid. Er zijn ook opleidingen die alleen een postinitiële bbl-instroom en opleidingen die alleen een initiële bbl-instroom kennen. In het domein Techniek & procesindustrie vinden we bijvoorbeeld op niveau 2 opleidingen met alleen een postinitiële bbl-instroom, opleidingen met alleen een bol-instroom, dan wel een gemengde instroom. In het domein Bouw & infra is op niveau 2 Timmeren de enige opleiding met een substantieel bbl-aandeel. Daarnaast kent het domein kleine opleidingen waarin alleen in de bbl wordt opgeleid; initieel én postinitieel.

Tot slot valt op dat zelfs als een opleiding zowel op niveau 2, 3 en 4 wordt aangeboden, deze wel op niveau 2 en 3 in de bbl wordt aangeboden, maar nooit op niveau 4; op dat niveau wordt de opleiding in de bol verzorgd.

De ontwikkelingen in de opleidingen zijn per domein in zes punten samengevat:

- In de grootste opleiding (Timmeren) van het domein Bouw & infra is op niveau 2 de initiële bbl-instroom lang gedaald, er is bijna geen postinitiële bbl-instroom. Vanaf 2013 stijgt de bbl-instroom ten koste van de bol. Ook op niveau 3 stijgt de initiële instroom, maar verschuift van de bbl naar de bol. Er is geen opleiding Timmeren op niveau 4.
- De verschuiving van niveau 2 naar 3 zien we in twee van de grootste opleidingen in het domein Techniek & procesindustrie. In de opleiding Metaalbewerken daalt op niveau 2 de bbl-instroom en blijft de bol-instroom op een laag niveau stabiel, terwijl op niveau 3 de instroom snel stijgt, hoofdzakelijk in de bbl. Op niveau 4 wordt de opleiding niet

aangeboden. Ook in de opleiding Elektrotechnische installaties daalt de instroom op niveau 2 vooral in de bbl en ook in de bol, terwijl op niveau 3 de instroom stijgt, in de bbl. Op niveau 4 is de instroom zeer beperkt, stijgt in 2016 vooral in de bol, maar komt niet boven 100 jaarlijkse instromers uit. De derde grote opleiding, Industriële processen, kent bijna uitsluitend een postinitiële (bbl) instroom. Deze daalt op de beide niveaus waarop de opleiding wordt aangeboden (2 en 3). Op niveau 4 wordt de opleiding niet gegeven.

- Het domein Afbouw, hout en onderhoud kennen twee opleidingen (Schilderen en Meubels & (scheeps)interieurs maken) een substantiële bbl-instroom op niveau 2. Terwijl de instroom in Schilderen zowel in de bbl als de bol daalt, daalt in Meubels & (scheeps)interieurs maken alleen de bbl-instroom; de bolinstroom blijft op peil. Op niveau 3 stijgt de instroom in de bol en sinds kort ook in de bbl, waarmee de opleiding op dit niveau veruit de grootste van het domein is geworden. Er is geen schildersopleiding op niveau 3, wel op niveau 4; Specialistisch schilderen. Een kleine opleiding die in 2016 een stevige instroomstijging in de bol laat zien.
- In het domein Transport, scheepvaart en logistiek vallen op niveau 2 vooral de steile pieken (en dalen) in de postinitiële bbl-instroom op. Op niveau 3 neemt de instroom in de opleiding Logistiek toe, veruit de grootste op niveau 3 in dit domein, in de bol én initiële bbl. De post initiële instroom daalt. Equivalenten op niveau 4, zijn opleidingen voor Havenlogistiek en Middenkader transport & logistiek. Beide worden nagenoeg uitsluitend in de bol gegeven. Alleen de Middenkaderopleiding groeit de laatste jaren.
- Op niveau 2 vinden we in het domein Mobiliteit & voertuigen de gelijknamige opleiding Voertuigen & mobiele werktuigen, veruit de grootste, het bekende patroon van dalende initiële bbl-instroom, stijgende bol-instroom en een accelereerde stijging in de initiële bbl-instroom op niveau 3. Ook op dit niveau is de opleiding veruit de grootste. De opleiding wordt ook op niveau 4 gegeven; hoofdzakelijk in de bol, er is amper instroom in de bbl.
- Op alle niveaus en in veel opleidingen in het domein Zorg & welzijn komt het instroompatroon overeen: de initiële instroom gaat naar de bol en de bbl-instroom is bijna volledig postinitieel. In bijvoorbeeld de opleiding Verzorgende ig op niveau 3 is de instroom in de bol stabiel, terwijl de postinitiële bbl-instroom na jaren van daling stabiliseert. Ook is in deze sector sprake van een niveauverschuiving; op niveau 2 daalt de bol-instroom in de opleiding tot Helpende Zorg & welzijn. Dat de postinitiële bbl-instroom is afgenomen past in het patroon van het domein.

1.5 Samenvatting en conclusies

Over de hele periode, dus tot en met 2016, gerekend is de externe instroom in het mbo gedaald. Voor een belangrijk deel door de afname van de postinitiële bbl-instroom. Ook de initiële bbl-instroom is gedaald maar in mindere mate. De bol-instroom is in relatieve, maar ook in absolute zin gestegen.

In de instroomontwikkeling is in het hele mbo een opwaartse beweging zichtbaar. De instroom op niveau 3, en vooral op niveau 2, neemt af en op niveau 4 toe. Op niveau 2 is de initiële instroom gedaald in de bol-, maar vooral in de bbl. De ontwikkeling in de postinitiële instroom versterkt deze verschuiving: deze is op niveau 2 met driekwart het sterkst gedaald. De daling van de initiële bbl-instroom op niveau 2 wordt enigszins gecompenseerd door een geleidelijke stijging op niveau 3. Terwijl op niveau 3 de postinitiële instroom van de bbl zich

op een lager niveau stabiliseert, laat de initiële bbl-instroom een stijging zien en komt in 2016 zelfs boven het niveau van het eerste peiljaar (2008) uit. De stijging gaat ten koste van de bol-instroom die in deze periode is gedaald.

Op niveau 4 neemt de bol-instroom toe; de bbl-instroom was en is op niveau 4 marginaal.

Het recente lichte herstel van de bbl-instroom kan op sectorniveau worden gelokaliseerd:

- In de sector Economie op niveau 2 in de initiële en postinitiële instroom en op niveau 3 in de postinitiële instroom.
- In de sector Techniek op niveau 2 in de postinitiële en op niveau 3 in de initiële instroom. In deze sector verschuift de initiële bbl-instroom van niveau 2 naar niveau 3.
- Zorg & welzijn kent vooral een postinitiële bbl-instroom. Deze laat een afname op niveau 2 en een stijging op niveau 3 zien; ook hier is sprake van een niveaoverschuiving.
- In de sector Groen neemt de bbl-instroom het laatst jaar iets toe (met 3 procentpunt).

In alle gevallen is het herstel relatief ten opzichte van de instroom in voorafgaande jaren.

Omdat vooral op niveau 3 de instroom getalsmatig klein is en op niveau 2 kleiner wordt, is er in termen van volumes geen sprake van substantiële verschuivingen.

In sommige sectoren is er een domeineffect op niveau 2 en 3. We spreken van een domeineffect als 1) de toe- of afname van de bbl-instroom in een domein zowel op niveau 2 en 3 zichtbaar is, 2) als de dalende instroom op niveau 2 wordt gecompenseerd door een toename op niveau 3 of als 3) de bbl amper wordt op niveau 2 en 3 benut, dan wel alleen voor de postinitiële instroom:

- De toename van de instroom in de bbl is op niveau 2 en op niveau 3 zichtbaar in de domeinen Afbouw, hout en onderhoud en Bouw & infra.
- De afname van de instroom in de bbl is op niveau 2 en op 3 zichtbaar in de domeinen Economie & administratie, Zorg & welzijn, Veiligheid & sport Handel & ondernemerschap en Uiterlijke verzorging.
- De dalende instroom op niveau 2 wordt gecompenseerd door een toename op niveau 3 in de domeinen Mobiliteit & voertuigen, Horeca & bakkerij en Techniek & procesindustrie.
- De bbl wordt niet of amper benut op niveau 2 en 3 in de domeinen Mode & vormgeving en Informatie & communicatietechnologie.

Niveau 4 onttrekt zich aan dit effect; hier heeft de bbl in geen enkel domein een sterke positie. Er zijn geen signalen dat met de verschuiving van de mbo-instroom op niveau 4 de bbl groeit. Ook niet in domeinen met een bbl-traditie op mbo-niveau 2 en 3.

Het beeld op opleidingsniveau

In sectoren met een relatief grote bbl-instroom (Techniek en Zorg & welzijn) is in alle domeinen gekeken naar de ontwikkeling van de bol- en bbl-instroom. Wat het meest opvalt is in drie punten samen te vatten:

- Niet alleen tussen domeinen, maar ook tussen opleidingen verschilt de omvang van de instroom en varieert van onder de 10 tot rond de 3.000 jaarlijkse instromers.
- Lang niet alle opleidingen worden in de bbl aangeboden. Ook niet op niveau 2, dat vaak met de bbl vereenzelvigd wordt.
- Als een opleiding op niveau 2, 3 en 4 wordt aangeboden, wordt deze wel op niveau 2 en 3 in de bbl gegeven, maar niet op niveau 4. Dan wordt de opleiding in de bol verzorgd.

2 Verandert de samenstelling van de instroom in de bbl (en de bol)?

In dit hoofdstuk gaan we na of verandering in de instroom naar schooltype en vmbo-leerweg de dalende bbl-instroom kunnen verklaren. Denk aan een nauwere koppeling van vmbo-leerwegen aan mbo-niveaus en verschuiving van leerlingstromen in het vmbo.

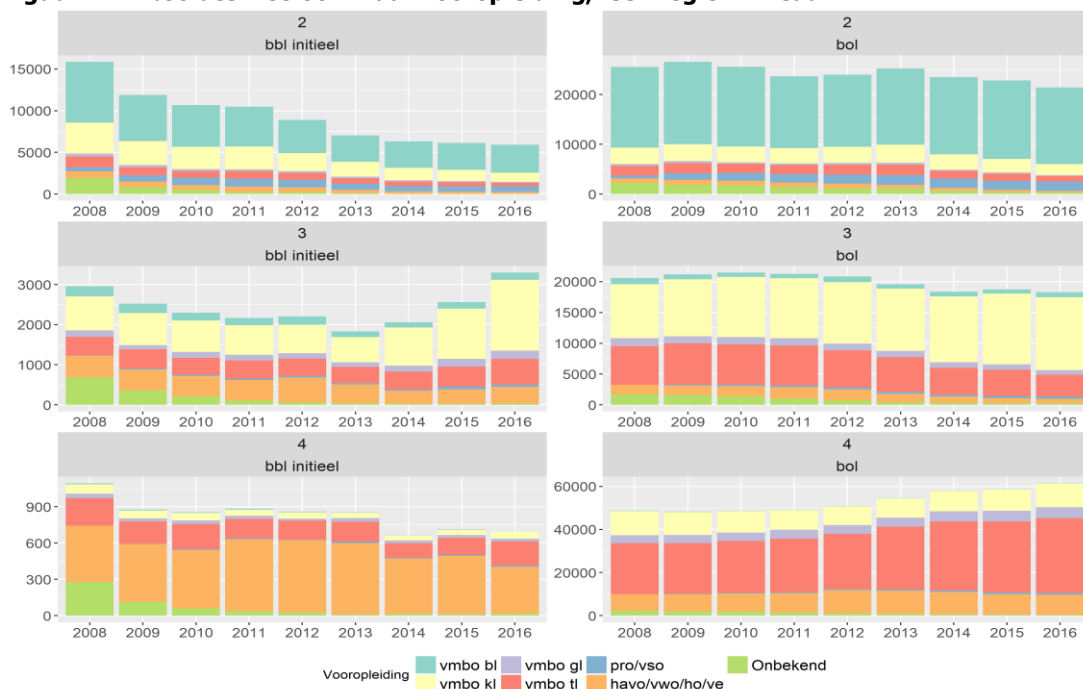
2.1 De invloed van de vooropleiding op de instroom in de bbl

In figuur 2.1 zien we hoe de instroom in de initiële bol en bbl verschuift. We kijken alleen naar de initiële instroom omdat van de postinitiële instromers de vooropleiding onbekend is. In de figuur zijn de instroomvolumes weergegeven; per instroomjaar voor elk niveau en elke leerweg het absolute aantal instromers. In de staafdiagrammen is rekening gehouden met verschillen in instroomvolume. Zo kent de bbl op niveau 3 in 2016 ruim 3.000 initiële instromers en de bol ruim 18.000.

Op niveau 2 neemt de instroom af, zowel in de bbl als de bol. De bbl-instroom neemt uit alle vmbo-leerwegen af, maar relatief het minst van leerlingen uit de basisberoepsgerichte leerweg. De instroom op niveau 2 wordt steeds meer bepaald door de deelname aan deze leerweg. Opleidingen op niveau 2 worden afhankelijk van de deelname aan de basisberoepsgerichte leerweg; bijgevolg zet de daling van de deelname aan deze vmbo-leerweg de instroom op niveau 2 onder druk.

Hoewel het op niveau 3 en 4 om aanzienlijk kleinere aantallen gaat, is de verschuiving van de doorstroom van vmbo-leerweg naar mbo-niveau interessant. Op niveau 3 stijgt de instroom van leerlingen uit de kaderberoepsgerichte leerweg in de initiële bbl aanzienlijk. Op niveau 3 geldt dit ook voor de bol. Ook is zichtbaar dat de instroom uit de theoretische leerweg daalt. Op niveau 4 neemt de instroom uit de theoretische leerweg toe. Met de groeiende deelname aan deze leerweg in het vmbo groeit de instroom in het mbo vooral op niveau 4. De instroom in de bbl op niveau 4 is marginaal en bestaat verhoudingsgewijs vooral uit leerlingen uit andere schooltypen dan het vmbo.

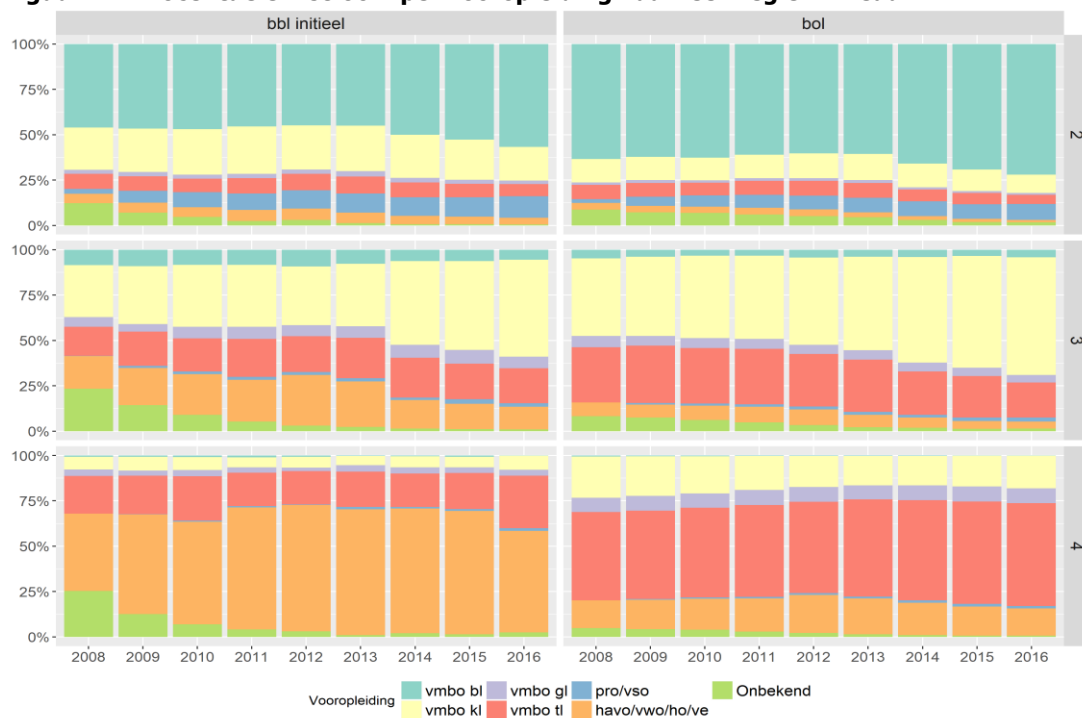
Figuur 2.1 Absolute instroom naar vooropleiding, leerweg en niveau

In figuur 2.2 is voor elk jaar de instroom geprocentueerd en voor beide leerwegen afzonderlijk. We stellen de jaarlijkse instroom op 100% en kijken welk aandeel uit welke vooropleiding afkomstig is. In deze weergave is beter zichtbaar hoe instroomverhoudingen zich hebben ontwikkeld in beide leerwegen en op alle niveaus.

Duidelijk is dat op elk niveau de gemengde instroom afneemt; op elk mbo-niveau komen leerlingen vaker uit dezelfde vmbo-leerweg. Dit gaat voor beide mbo-leerwegen op. Er zijn twee uitzonderingen: 1) verhoudingsgewijs blijft op niveau 2 in de bbl de vso- en pro-instroom redelijk stabiel en 2) de bbl-instroom uit andere schooltypen daalt op niveau 4. Leerlingen met een beroepsgerichte vooropleiding concentreren zich in opleidingen op niveau 2 en 3. Hiertoe rekenen we ook leerlingen uit het vso en pro. De vooropleiding van instromers op niveau 4 wordt meer algemeen vormend.

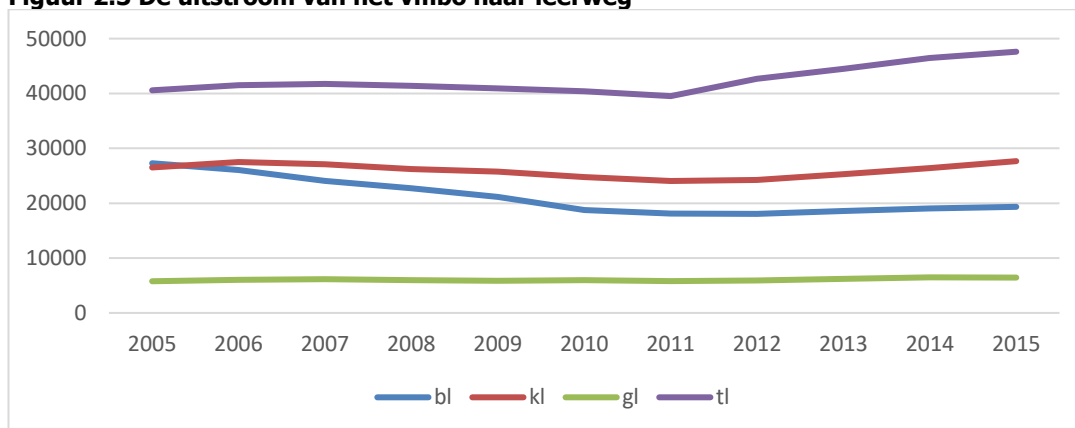
Figuur 2.2 Procentuele instroom per vooropleiding naar leerweg en niveau

2.2 Ontwikkelingen in de uitstroom in het vmbo

Figuur 2.1 heeft inzichtelijk gemaakt dat de instroom in het mbo meer afhankelijk wordt van de uitstroom uit het vmbo. De instroom uit andere schooltypes, als het pro, vso of havo neemt af. In figuur 2.3 zien we dat verreweg het grootste aandeel van de vmbo-uitstroom uit de theoretische leerweg komt en de omvang van dit aandeel nog steeds stijgt. Na jaren van daling stabiliseert de uitstroom uit de basisberoepsgerichte leerweg en laat de uitstroom uit de kaderberoepsgerichte leerweg een lichte stijging zien. Figuur 2.4 bevestigt dat de daling van de instroom in het mbo op niveau 2 en de stijging op niveau 3 en vooral op niveau 4 zijn oorsprong vindt in het vmbo.

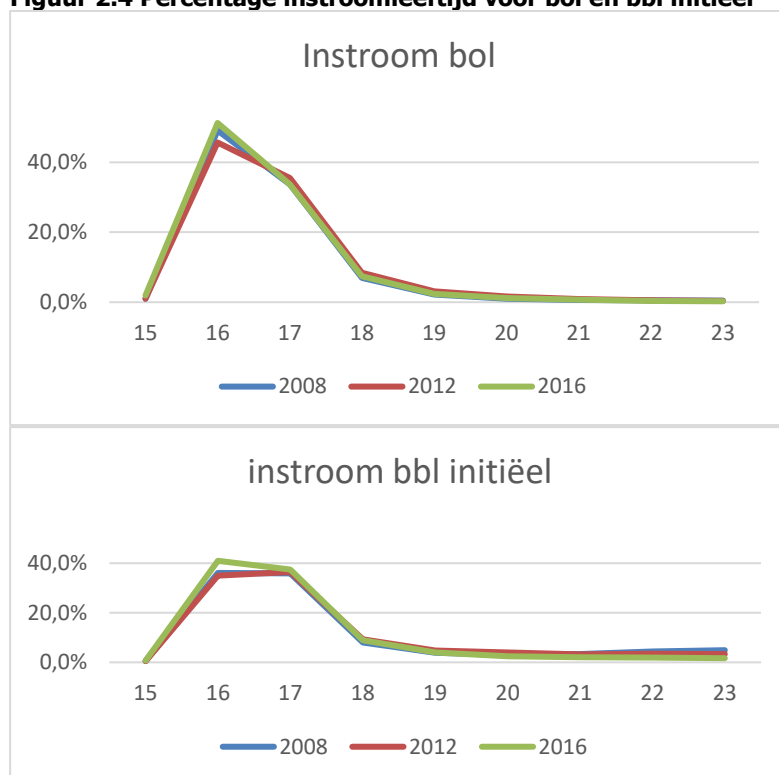
Figuur 2.3 De uitstroom van het vmbo naar leerweg

2.3 De leeftijdsopbouw van de mbo- instroom

In figuur 2.4 is de leeftijdsopbouw van de instromers in de bol en van de initiële instromers in de bbl weergegeven.⁷ De groep 16-17 jarigen is in beide leerwegen verreweg het grootst (in 2016 hoort in de bol 85% van alle bol-instromers tot deze categorie en van de initiële bbl-ers ruim 78%. In beide leerwegen is in 2016 het aandeel 16-jarigen hoger dan in 2012 (resp. 5 en 6 procentpunt in de bol en de bbl initieel). De gemiddelde leeftijd van de instroom (zie bijlage A2, hier niet gepresenteerd) is in beide leerwegen gedaald. Dat komt doordat het aandeel vmbo-leerlingen in de initiële instroom is gestegen; deze leerlingen zijn na vier jaar vmbo rond de 16 en 17.

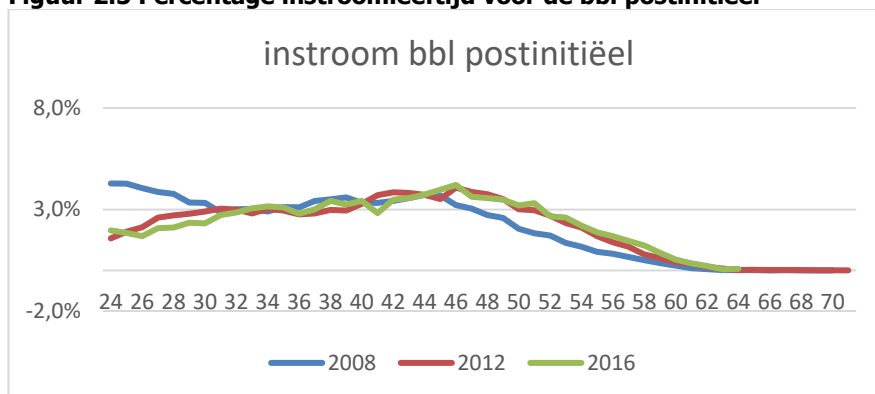
Figuur 2.4 Percentage instroomleeftijd voor bol en bbl initieel

De leeftijdsopbouw van de postinitiële bbl-instromers is weergegeven in figuur 2.5. De leeftijd van deze groep instromers is gestegen; de groep instromers onder de 30 is kleiner geworden; in 2008 was hun aandeel 24%, in 2016 12% van de postinitiële instroom. Daarentegen is de instroom van 45-plussers relatief gestegen (in 2008 23% van de post initiële bbl-instroom en in 2016 37%). Let wel, deze verandering heeft zich vooral voortgedaan tussen 2008 en 2012; tussen 2012 en 2016 is het beeld niet veranderd. Anders gezegd, tegen de achtergrond van een algehele daling van de postinitiële instroom van 12.022 personen in 2008 tot 2.451 in 2016, 20% van de instroom in 2008, is het aandeel ouderen gegroeid (zie figuur 1.1 en tabel A1 in bijlage A).

⁷ In de bol zijn instromers ouder dan 23 jaar niet apart weergegeven; in 2008 is hun aandeel 4,5% van de bol-instroom, in 2016 onder de 1%. Initiële instromers in de bbl hebben we gedefinieerd als zijnde 23 of jonger; instromers ouder dan 23 zijn dus per definitie postinitiële instromers.

Figuur 2.5 Percentage instroomleeftijd voor de bbl postinitieel

2.4 Samenvatting en conclusies

- Op elk mbo-niveau neemt de gemengde instroom af en zijn leerlingen – in de bol en bbl - vaker afkomstig uit één vmbo-leerweg. Daardoor concentreren leerlingen met een beroepsgerichte vooropleiding zich in opleidingen op niveau 2 en 3 en wordt de vooropleiding van instromers op niveau 4 vaker algemeen vormend. Mogelijk verklaart de grotere deelname aan de theoretische leerweg en de concentratie van deze instroom op niveau 4 dat de bbl op dit niveau weinig leerlingen trekt. Deze groep heeft een voorkeur voor schoolonderwijs (ontwikkeld), dan wel kunnen bedrijven goed uit de voeten met de bpv-invulling in de bol op niveau 4.
- Met de toenemende eenzijdigheid van de instroom in het mbo naar schooltype en vmbo-leerweg wordt het mbo afhankelijker van de uitstroom uit de verschillende leerwegen van het vmbo. Verreweg het grootste aandeel van de vmbo-uitstroom komt terecht in de theoretische leerweg. Dit aandeel stijgt nog steeds. Kortom, als op niveau 4 de bbl niet meer wordt benut is de daling van de bbl-instroom mede gevolg van structurele onderwijsontwikkelingen.
- In de bol en de initiële bbl-instroom groeit het aandeel 16-17-jarigen. Ook hier is de verklaring dat het vmbo-aandeel in de instroom in het mbo is gegroeid;
- De gemiddelde leeftijd van de postinitiële bbl-instromers is gestegen. Tegen de achtergrond van een daling van de postinitiële instroom van 80% is het aandeel ouderen het minst gedaald.

De daling van de bbl-instroom is niet alleen toe te schrijven aan conjuncturele, maar ook aan structurele ontwikkelingen, zoals verschuivingen in de deelname aan de vmbo-leerwegen. Tot nu hebben demografische ontwikkelingen geen negatieve gevolgen gehad voor de instroom. De Referentieraming 2017 stelt bijvoorbeeld dat de omvang van de voor het mbo relevante leeftijdsgroep (17 t/m 25) de afgelopen 14 jaar licht is gegroeid en er ten opzichte van 2000 meer 17-25-jarige jongeren zijn, wat een positief effect had op het aantal mbo-deelnemers. Voor de komende jaren, vooral na 2020, wordt wel een krimp in het aantal 17-25-jarigen verwacht (zie ook pag. 46).

3 De invloed van beleidsmaatregelen op de bbl-instroom

In dit hoofdstuk gaan we na of en zo ja, welke beleidsmaatregelen hebben bijgedragen aan de daling van de instroom in de bbl. Een breed gedeeld vermoeden is dat specifieke beleidsinterventies er mede oorzaak van zijn dat de instroom in de bbl daalt: de invoering van taal- en rekenniveaus in het onderwijs en dus ook in het vmbo en het mbo; de invoering van een bekostigingsmodel dat moet stimuleren dat de verblijfsduur in het mbo korter wordt - de zogenoemde cascadebekostiging - en de invoering van twee naar aard en opzet verschillende incentiveregelingen om het voor bedrijven aantrekkelijk te maken bbl-leerwerkplekken beschikbaar te stellen voor studenten en werkenden.⁸ De vraag is of deze ingrepen invloed hebben gehad op de instroom in de bbl, en of de gevolgen zichtbaar zijn in de initiële, dan wel in de postinitiële instroom. Klopt het dat er een verband is tussen deze beleidsingrepen en de daling van de instroom in de bbl? Of omdat het voor bedrijven minder aantrekkelijk wordt bbl-plaatsen aan te bieden, dan wel omdat er meer schooltijd nodig is waaraan de bol beter aan kan voldoen.

3.1 Beïnvloeden eisen aan het taal- en rekenniveau de keuze voor de bbl of bol?

In 2008 introduceerde de Expertgroep Doorlopende Leerlijnen Taal en Rekenen, de commissie-Meijerink, een Referentiekader met standaarden voor het beheersingsniveau van taal en rekenen bij de overgang van het ene naar het andere schooltype. In dat kader is voor de basisschool tot het hoger onderwijs vastgelegd op welk niveau leerlingen/studenten moeten kunnen rekenen en op welk niveau de Nederlandse taal tenminste moet beheerst worden bij het verlaten van een schooltype – en daarmee bij instroom in vervolgonderwijs. De referentieniveaus zijn in 2010 ingevoerd.

De invoering in 2010 plaatst het mbo voor drie uitdagingen: 1) het aantrekken, dan wel opleiden van docenten die deze vakken in de context van de beroepsuitvoering kunnen verzorgen, 2) het ontwikkelen van aansluitende programma's en 3) de examinering van deze vakken in een centraal examen buiten de context van de geïntegreerde op de beroepsuitoefening gerichte schoolexamens in het mbo.

Inmiddels zijn centrale taaltoetsen ingevoerd in het mbo en tellen examens Nederlands mee voor mbo-studenten vanaf niveau 2.⁹ Dat geldt niet voor Rekenen; resultaten voor dit vak hebben (nog) geen invloed op de diplomering. Met de lancering van een rekenagenda beoogt het ministerie van OCW dat mbo-instellingen hun rekenonderwijs verder verbeteren.

Ondanks dat de invoering van taal- en rekeneisen nog niet voltooid is kan deze wel een negatieve invloed hebben gehad op de instroom in de bbl. Het kan voor bedrijven minder aantrekkelijk zijn geworden bbl-plaatsen aan te bieden omdat het bereiken van het beoogde niveau meer opleidingstijd op school vraagt. Zeker voor leerlingen waarvan de prestaties achterblijven. Deze tijd is er niet in de bbl, gegeven het feit dat bbl-studenten minder tijd op school doorbrengen. De hypothese is dat de invoering van de referentieniveaus ertoe heeft

⁸ De Wet Vermindering Afdracht Onderwijs (WVA) en de subsidieregeling Praktijkleren en de Wet Werk en Zekerheid (WWZ).

⁹ <http://www.canonberoepsonderwijs.nl/rekenen-in-het-mbo>.

geleid dat op taal en rekenen lager presterende vmbo-schoolverlaters (de groep met een lager centraal eindexamencijfer) vaker naar de bol gaat.

Om dit te onderzoeken zijn per vmbo-leerweg (basis, kader en gemengd) de uitstroomcohorten ingedeeld in kwintielen.¹⁰ Ze zijn samengesteld op basis van de eindcijfers voor het centraal eindexamen Nederlands en wiskunde. Aan de hand van de indeling gaan we na of leerlingen die lager scoorden op deze vakken minder vaak naar de bbl gaan in vergelijking tot leerlingen die beter hebben gescoord. Voor de vergelijkbaarheid kijken we naar de instroom per sector.

Relaties tussen de invoering van taaleisen op de mbo-instroom uit het vmbo

De invloed van taaleisen op de mbo-instroom uit de basisberoepsgerichte leerweg

In de basisberoepsgerichte leerweg is er in de onderscheiden 'Nederlands-kwintielen' weinig verschil in het niveau waarop leerlingen in het mbo instromen (figuur 3.1). Zo gaan in de sectoren Economie en Zorg & welzijn de laagst- en hoogst-scorende leerlingen ongeveer even vaak naar de bbl op niveau 2. Dat geldt ook voor de sector Techniek; de kwintielen laten geen andere trend zien. Alleen in de Groene sector is het beeld anders. Hier gaan, in tegenstelling tot de aanname, op taal lager scorende leerlingen vaker naar de bbl op niveau 2 en hoger scorende leerlingen vaker naar de bol op niveau 3. In alle cijfergroepen gaan evenwel leerlingen minder vaak naar de bol op niveau 3.

Figuur 3.1 Doorstroom uit de basisberoepsgerichte leerweg naar ce-cijfer Nederlands en niveau, leerweg en sector in het mbo

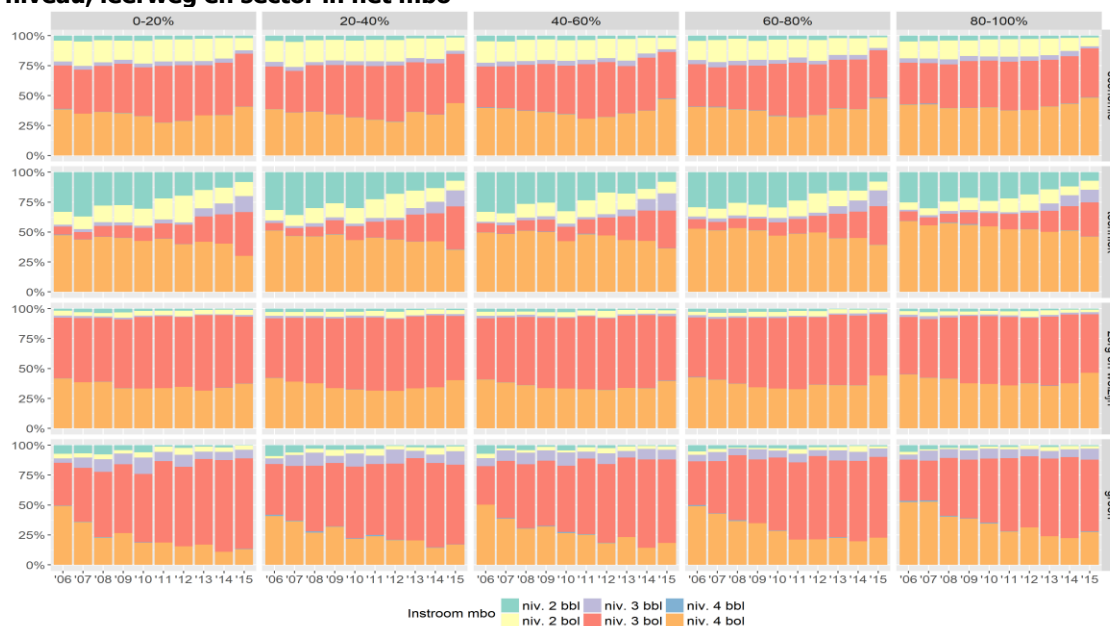

De invloed van taaleisen op de mbo-instroom uit de kaderberoepsgerichte leerweg

Ook in de kaderberoepsgerichte leerweg zijn er nauwelijks verschillen tussen cijfergroepen in de mate van instroom in de bbl (figuur 3.2). Onder kaderleerlingen die het meest naar de bbl gaan, instromers in sector Techniek, is de daling in de bbl op niveau 2 overal zichtbaar, evenals de stijging in de bbl in met name de laatste 3 cohorten op niveau 3.

¹⁰ Per leerweg en uitstroomcohort zijn leerlingen gerangschikt op hun toetscores voor Nederlands en wiskunde en ingedeeld in vijf groepen, beginnend bij de 20% laagst scorende en eindigend met de 20% hoogst scorende leerlingen.

Figuur 3.2 Doorstroom uit de kaderberoepsgerichte leerweg naar ce-cijfer Nederlands en niveau, leerweg en sector in het mbo

Door de kleine aantallen instromers fluctueert in de gemengde leerweg het percentage bbl-instromers. Dat levert een diffuus beeld op van de relatie tussen de cijfers voor Nederlands en de instroom naar leerweg en niveau (zie bijlage A. tabel A.3).

Relaties tussen de invoering van rekeneisen op de mbo-instroom uit het vmbo

De invloed van rekeneisen op de mbo-instroom uit de basisberoepsgerichte leerweg

Van uitstromende basisleerlingen die op het mbo in de Techniek instromen gaan op wiskunde hoger scorende leerlingen vaker op niveau 2 naar de bbl. De instroomdaling in de bbl op niveau 2 is niet sterker voor leerlingen die lager scoren op wiskunde. Dat zwakkere leerlingen dus worden afgeschrikt door zwaardere rekeneisen en daardoor niet naar de bbl gaan blijkt niet uit de data.

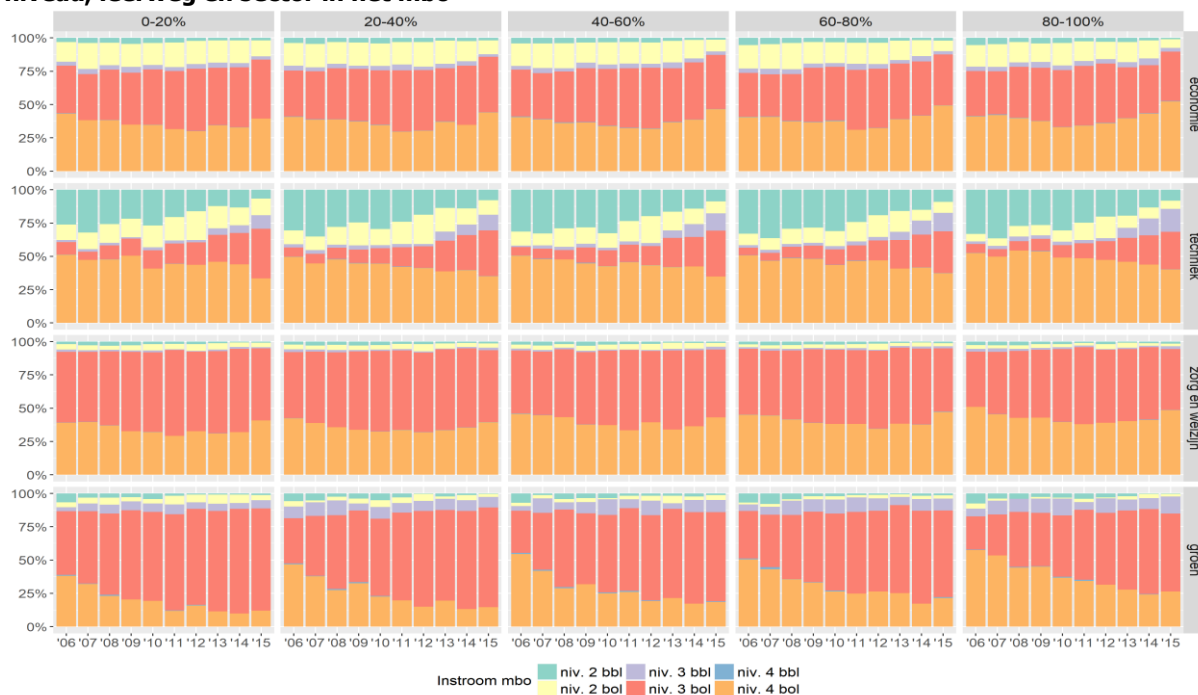
Figuur 3.3 Doorstroom uit de basisberoepsgerichte leerweg naar ce-cijfer wiskunde en niveau, leerweg en sector in het mbo

De invloed van rekeneisen op de mbo-instroom uit de kaderberoepsgerichte leerweg

Ook lager scorende leerlingen uit de kaderberoepsgerichte leerweg gaan minder vaak naar de bbl op niveau 2 dan leerlingen met een hogere score. Het verschil is niet toegenomen. In de sector Techniek gaan in 2015 voor het eerst meer leerlingen naar de bbl op niveau 3 dan op niveau 2.

Figuur 3.4 Doorstroom uit de kaderberoepsgerichte leerweg naar ce-cijfer wiskunde en niveau, leerweg en sector in het mbo

Evenals bij Nederlands laat de gemengde leerweg (zie bijlage A4) ook nu geen duidelijk beeld zien; het percentage van bbl-instromers fluctueert door de kleine aantallen in alle cijfergroepen.

3.2 De invloed van de cascade-bekostiging op de keuze voor de bbl of de bol

Met ingang van 2015 is de cascadebekostiging ingevoerd. Deze houdt in dat het gewicht van de vergoeding per student afneemt naarmate deze langer in het onderwijs zit. Deze systematiek moet erin resulteren dat studenten direct in de juiste opleiding en leerweg en op het meest passende niveau worden geplaatst.¹¹ Het vermoeden is dat de invoering instellingen terughoudender maakt studenten door te laten stromen naar een hoger niveau omdat daar een afnemende vergoeding tegenover staat.

Om dit te kunnen waarnemen kijken we naar:

- plaatsing op het mbo: worden meer leerlingen hoger geplaatst sinds de invoering van de cascadebekostiging?;
- de mate van stapelen: neemt stapelen af sinds de invoering van de cascadebekostiging?

Instroomverschuivingen

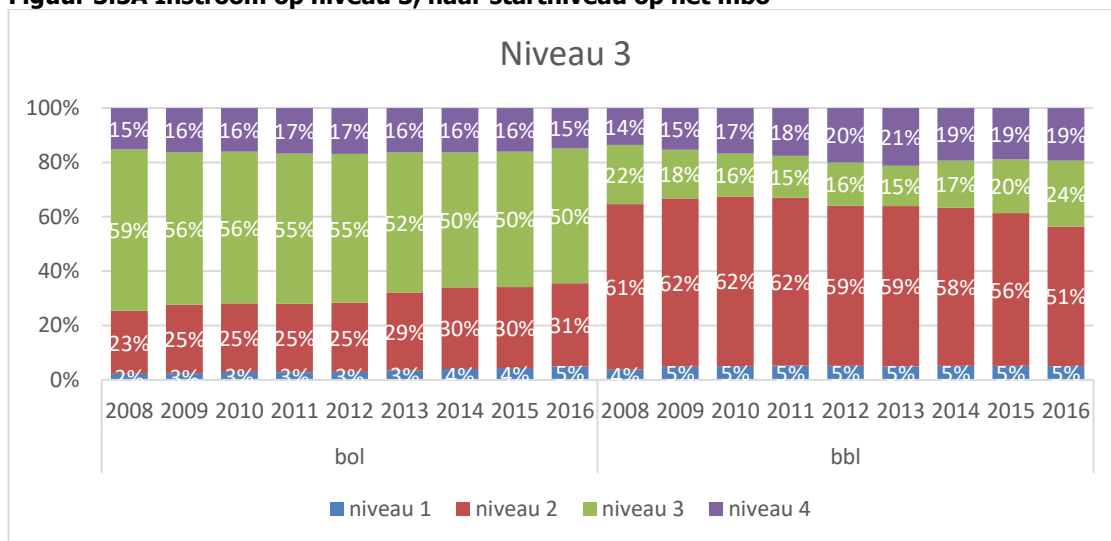
In figuur 3.5A is op niveau 3 voor de initiële instromers (23 en jonger) weergegeven op welk mbo-niveau zij zijn gestart. Van de bol-studenten die in 2016 instromen op niveau 3 is 50% dat jaar in het mbo gestart; 15% zat daarvoor op niveau 4 en 31% was gestart op niveau 2.¹² In de bbl-instroom valt op dat de meerderheid van de startende studenten start op niveau 2. Het percentage studenten dat daadwerkelijk op niveau 3 in de bbl start was in 2013 slechts 15%, maar is gestegen tot 24% in 2016. Dit duidt er op dat uitstromers uit het vmbo nu op een hoger niveau starten dan voorheen; de route naar niveau 3 via niveau 2 komt minder voor. Dit geldt niet voor de bol; hier is het percentage studenten dat op niveau 3 begint gelijk gebleven tussen 2014 tot 2016.

Dit is ook onderzocht voor niveau 2 en 4 (zie bijlage A4 en A5). Op deze niveaus zijn geen opvallende trends zichtbaar. Instromers op niveau 2 starten vrijwel altijd op niveau 2, of zijn afgestroomd uit niveau 3 en 4. Op niveau 4 neemt in de bbl het aandeel beginnende studenten op niveau 4 af en neemt de doorstroom toe vanuit niveau 2 en 3.

¹¹ Studenten tellen voor de vergoeding in het eerste jaar mee voor factor 1.2, studenten in leerjaar 2, 3 en 4 tellen mee voor factor 1.0. Studenten in leerjaar 5 of 6 tellen voor 0.5 mee, voor studenten die langer in het onderwijs zitten krijgt de instelling geen (input)vergoeding.

¹² Er is geen onderscheid gemaakt naar het wel/niet behalen van een diploma.

Figuur 3.5A Instroom op niveau 3, naar startniveau op het mbo

Ter aanvulling is in figuur 3.5B voor vmbo-leerlingen die naar het mbo gaan per vmbo-leerweg en mbo-leerweg (bol/bbl) het mbo-niveau weergegeven.¹³ Figuur 3.5B bevestigt wat we in figuur 3.5A zagen. Bbl-instromers uit het vmbo zijn de laatste drie jaar op een hoger niveau gestart dan voorheen. Duidelijk is ook dat dit proces al langer gaande is, al vanaf 2005 (het gaat om het uitstroomcohort) is een stijging zichtbaar in de instroom naar niveau 3 ten koste van niveau 2. Dit proces is versneld, met name voor de kaderberoepsgerichte leerweg, bij de uitstroom vanaf 2013.

Figuur 3.5B uitstroom gediplomeerde vmbo-ers per uitstroomjaar en vmbo-leerweg naar niveau en leerweg mbo

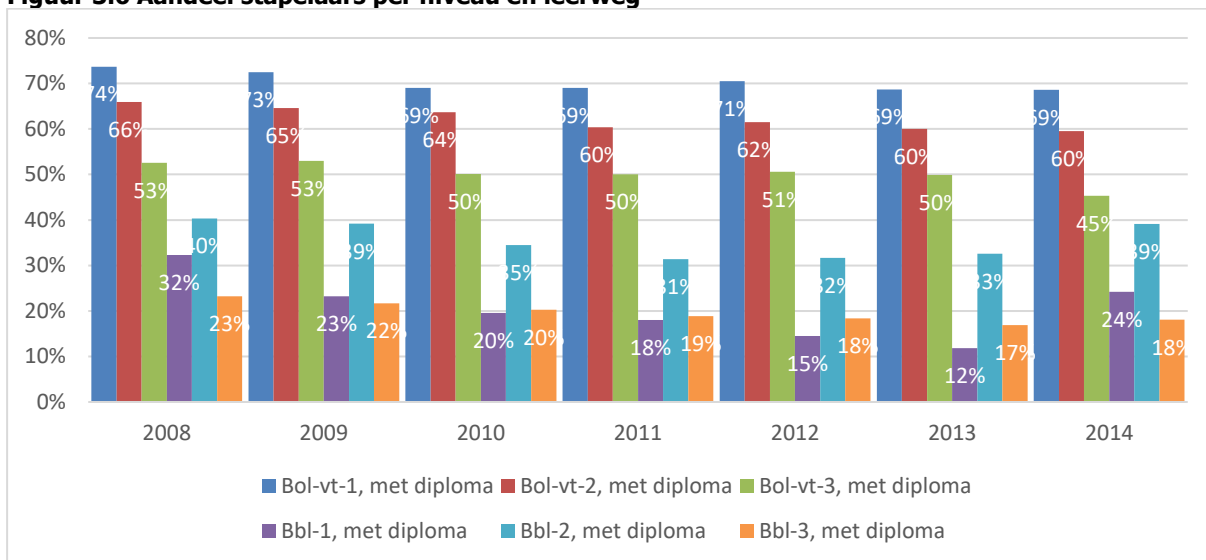

¹³ Het vermelde jaar is het schooljaar waarin het diploma is gehaald; 2015 staat voor schooljaar 2015/2016. Het schooljaar van instroom in het mbo is dan 2016/2017.

Stapelen

Voor stapelen wijzen de cijfers niet op een verband met de cascadebekostiging. In figuur 3.6 is per gediplomeerd uitstroomcohort het percentage aangegeven van studenten die ook een jaar later staan ingeschreven in het mbo.¹⁴ Van de studenten die in schooljaar 2014/2015 in de bol een diploma op niveau 2 hebben gehaald staat dus 60% ook in schooljaar 2015/2016 ingeschreven in het mbo. Op niveau 2 en 3 is in de bol een daling te zien van het aantal stapelaars, op niveau 2 is dit een geleidelijke daling, op niveau 3 is er een grotere dip in cohort 2014. Op niveau 2 is er in de bbl eerst een daling tot 2011, waarna het percentage stijgt tot bijna het beginniveau (39%). Op niveau 3 bbl zien we eveneens een geleidelijke daling. Op niveau 3 in de bol na, is er dus geen opvallende trendbreuk tussen 2013 en 2014 en is er dus voor de beroepsbegeleidende leerweg geen bewijs dat de cascadebekostiging ertoe geleid heeft dat mbo-studenten minder stapelen.

Figuur 3.6 Aandeel stapelaars per niveau en leerweg

Bron: CBS(Statline)

3.3 De invloed van de invoering van de subsidieregeling Praktijkleren op de bbl-instroom

In 2012 is de Wet Vermindering Afdracht Onderwijs (WVA) ingetrokken en later vervangen door de subsidieregeling Praktijkleren. Onder de WVA kwamen bedrijven onder voorwaarden in aanmerking voor extra aftrek van kosten voor scholing van werknemers. Onder de oude regeling vielen ook de kosten van scholing voor de bbl. Meer precies, de kosten voor de bpv (beroepspraktijkvorming) in de beroepsbegeleidende leerweg. Het rapport 'Evaluatie van de afdrachtvermindering onderwijs 2006 – 2011' gaf de aanzet tot het intrekken van de afdachtsregeling.¹⁵ De onderzoekers stelden vast dat in die periode (2006 – 2011) het totaal geclaimde bedrag nagenoeg verdubbelde en het aannemelijk is dat de toename voortkomt uit gebruik voor de bpv in de bbl. Naast grotere bekendheid van de regeling worden ook de economische mindere tijden als verklaring voor de sterke toename van het gebruik aangevoerd.

¹⁴ Niveau 4 is buiten beschouwing gelaten; uitstromers op dit niveau die doorstuderen gaan merendeels naar het hbo.

¹⁵ <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2012/09/18/evaluatie-van-de-afdachtvermindering-onderwijs-2006-2011>. Ook: <https://actueel.pwc.nl/themas/wet-en-regelgeving/bereik-afdachtvermindering-onderwijs-ter-discussie/>

Het onderzoek bracht ook misstanden en oneigenlijk gebruik aan het licht, zoals het optuigen van onderwijstrajecten zonder daadwerkelijk juiste of volledige uitvoering. Uit later onderzoek¹⁶ blijkt dat het intrekken van de WVA veel werkgevers terughoudend heeft gemaakt leerlingen in de bbl aan te nemen. Temeer daar het gebruikmaken van de regeling voor veel bedrijven vervelende consequenties heeft gehad. De Belastingdienst intensiverde de controle op de toepassing van de regeling op met name de studieduur, leerbehoefte, leeruren en de kwalificatie van de opleiding en de docenten. Zo kwamen bedrijven terecht in rechtszaken en werden scholen geconfronteerd met eisen tot terugbetaling van vergoedingen. Het intrekken van de wet en de vervanging door de subsidieregeling Praktijkleren heeft volgens sommige sectororganisaties bedrijven wantrouwig gemaakt voor het aanvragen van overheidssubsidie. Dit werd versterkt door onduidelijkheid over de voorwaarden van de subsidieregeling in de invoeringsperiode.¹⁷

Nadien is het aanvragen van subsidie in de regeling eenvoudiger geworden, maar het feit dat alles geregistreerd moet worden door veel bedrijven als belastend ervaren. Met name het bijhouden van de begeleidingsuren. Maar ook dat bedrijven lang in onzekerheid bleven over de hoogte van het bedrag dat ze voor een bbl-leerling ontvangen. Dat was reden voor sommige sectoren om informatieve Webportals in te richten om de drempel voor het indienen van een aanvragen te verlagen.

De in 2017 verschenen analyse van het gebruik van de subsidieregeling Praktijkleren¹⁸ constateert dat, 3 jaar na invoering, het tot op heden jaarlijks beschikbare budget (€205 miljoen) niet volledig wordt benut; ruim 90% van het budget wordt toegekend. Overigens, merendeels ten behoeve van praktijkleerplaatsen in het mbo. De onderzoekers rekenen voor dat, als het aantal leerplekken waaraan subsidie in studiejaar 2015-2016 is toegekend wordt afgezet tegen het aantal bbl-inschrijvingen, in ruim 89% van de bbl-trajecten gebruik wordt gemaakt van deze subsidie. De auteurs concluderen op pagina 4 van hun rapport dat 'de herkenbaarheid onder het mbo een kracht van de regeling is'. Anders gezegd, het benuttingsprobleem zit niet bij het mbo, maar bij andere doelgroepen in het vmbo, hbo en voor promovendi/toio's.

Voorts concluderen de onderzoekers dat leerbedrijven die in 2016 subsidie hebben aangevraagd overwegend tevreden zijn over de regeling. En dat een groot deel van de leerbedrijven die in 2015 subsidie uitbetaald hebben gekregen, maar in 2016 niet opnieuw subsidie hebben aangevraagd, als reden opgaven de deadline te hebben gemist. Onbekendheid is de belangrijkste reden dat bedrijven tot nu toe geen aanvraag hebben ingediend.

Kortom, er was tussen 2007 en 2012 een kans op overbenutting van de toenmalige open-eind regeling (WVA) resulterend in een instroompiek, in de periode na 2012 was er mogelijk in het eerste jaar, 2014, kans op onderbenutting (van de subsidieregeling Praktijkleren) resulterend in een dip in de bbl-instroom. In 2015 en 2016 zou de 'natuurlijke balans' hersteld moeten zijn, ervan uitgaande dat er geen disbalans is tussen het aanbod van bpv-plaatsen in de bbl en de studentvraag naar deze plaatsen. Dat betekent overigens wel dat, als de door ons hier en daar signaleerde groei in de bbl-instroom (initieel/postinitieel)

¹⁶ Schipperheyn, R., J. Neuvel, A. Westerhuis, R. van Toly (2016). De ontwikkeling van de instroom in de bbl; Op zoek naar verklaringen voor de terugloop. 's-Hertogenbosch: ecbo. <http://ecbo.nl/portfolio-items/de-ontwikkeling-van-de-instroom-in-de-bbl/>

¹⁷ Een belangrijke factor was het achteraf toekennen van de subsidie. Een systeem van het verdelen van een gemaximeerd subsidiebedrag over goedgekeurde aanvragen brengt met zich mee dat voor aanvragers de hoogte van het te ontvangen bedrag per bbl-er lang onduidelijk blijft.

¹⁸ Klunder, M., J.D. Kroeze, L. Stelloo (2017) *Doelgroepenanalyse Subsidieregeling praktijkleren*. Den Haag: Ministerie van EZ.

doorzet en andere sectoren de weg naar de regeling weten te vinden het gereserveerde bedrag mogelijk ontoereikend is om aan de totale vraag te voldoen.

Om na te gaan of fluctuaties in de instroomontwikkeling parallel lopen aan het tijdsfad van de interventies in de vergoedingsregeling, kijken we op het laagste aggregatieniveau; het domeinniveau. Als dat zo is, is niet uitgesloten dat veranderingen in de bbl-instroom verband houden met de afschaffing van de WVA en de vervanging door de subsidieregeling Praktijkleren. Om dit na te gaan verdelen we de onderzoeksjaren in drie perioden. In de periode tot en met 2012 zouden we, als er een verband is, een stijging van de instroom mogen verwachten, in de jaren 2013 - 2014 een daling en vanaf 2015 een herstel van de bbl-instroom. We gaan dit na in de instroom op niveau 2 en op niveau 3.

Naast domeinen met op niveau 2 nagenoeg geen bbl-instroom (tabel 1.7) en domeinen waar de bbl-instroom amper fluctueert (Informatie & communicatietechnologie, Media & vormgeving, Economie & administratie, Horeca & bakkerij, Zorg & welzijn), zijn er domeinen waar de instroom fluctueert in een ander dan het hypothetische patroon (Voeding, natuur & leefomgeving, Veiligheid & sport, Handel & ondernemerschap, Tourisme & recreatie). In enkele domeinen overlapt de instroom gedeeltelijk met het patroon dat parallel loopt de verandering in de vergoedingsregeling (Techniek & procesindustrie, Uiterlijke verzorging, Transport, scheepvaart en logistiek). Domeinen waarin het instroompatroon grotendeels samenvalt met dit hypothetische patroon zijn: Afbouw, hout en onderhoud, Ambacht, laboratorium en gezondheidstechniek, Bouw & infra en Mobiliteit & voertuigen.

Ook op niveau 3 zijn er domeinen met nagenoeg geen bbl-instroom (tabel 1.8), dan wel waar de instroom amper fluctueert (Informatie & communicatietechnologie, Media & vormgeving, Veiligheid & sport, Uiterlijke verzorging, Horeca & bakkerij, Transport, scheepvaart en logistiek, Handel & ondernemerschap), varieert de instroom in enkele domeinen in een ander dan het hypothetische patroon (Toerisme & recreatie, Mobiliteit & voertuigen, Techniek & procesindustrie, Voeding, natuur & leefomgeving, Economie & administratie, Ambacht, laboratorium en gezondheidstechniek). In enkele domeinen vertoont de instroom een gedeeltelijke overlap (Uiterlijke verzorging, Transport, scheepvaart en logistiek, Zorg & welzijn). Domeinen waarin het instroompatroon grotendeels samenvalt met het hypothetische patroon zijn: Bouw & infra en Afbouw, hout en onderhoud.

De conclusie is dat geen generiek verband is tussen het wijzigen van de incentiveregeling en de instroom in de bbl. Althans niet in de zin van een groei of afname van de bbl-instroom in alle domeinen. Daarvoor wijken de instroompatronen tussen de domeinen onderling te veel af en volgen niet het veronderstelde patroon. Niet uit te sluiten evenwel is dat, omdat er ook opleidingsdomeinen zijn waar het instroompatroon in de bbl wel met veranderingen in de subsidiëring parallel loopt, de vervanging van de WVA door de subsidieregeling Praktijkleren in sommige gevallen wel invloed heeft gehad op de bbl-instroom.

Bij deze conclusie moeten twee kanttekeningen worden geplaatst. In de eerste plaats willen we benadrukken dat een met de hypothese (deels) overeenkomend fluctuatiepatroon niet per definitie op misbruik wijst. In de tweede plaats is alleen de feitelijke benutting van de bbl in beeld gebracht. Vooral in de postinitiële bbl-instroom is het waarschijnlijk dat de potentiële vraag naar onderwijs in het kader van een leven lang leren niet overeen komt met de feitelijke deelname omdat deze afhankelijk is van de prijs; als de prijs lager wordt door bijvoorbeeld de beschikbaarheid van overheids- of O&O-subsidies, stijgt de feitelijke deelname. Het wegvallen van subsidies kan ervoor zorgen dat werkgevers afzien van de

samenwerking met mbo-instellingen in het verzorgen van postinitiële scholing in de bbl. Uit onderzoek naar het effect van de scholingsaftrek¹⁹ blijkt er inderdaad sprake te zijn van prijselasticiteit. In dit licht is een laagdrempelige incentiveregelingen niet te duiden als kunstmatige piek maar eerder als bevestiging van het optreden van prijselasticiteit in de vraag naar scholing.²⁰

Of dat ook opgaat voor de verhouding tussen de vraag en het aanbod van bbl-leerwerkplekken in de post initiële instroom is niet na te gaan vanwege het ontbreken van relevant onderzoek. Bovendien kan in de initiële bbl-instroom de oorzaak van het verschil tussen de feitelijke en potentiële benutting van bpv-plaatsen ook liggen het achterblijven van de instroom van studenten; bpv-plaatsen in de bbl blijven dan onbenut omdat er zich geen studenten aanbieden.

Een tweede wet waarvan geopperd is dat deze de bbl-instroom heeft beïnvloed is de Wet Werk en Zekerheid (WWZ).²¹ Aanvankelijk hadden volgens deze wet (invoeringsdatum 1 januari 2015) tijdelijke werknemers na twee jaar, in plaats van de voordien gebruikelijke periode van drie jaar, recht op een vaste aanstelling. Het gevolg was dat in sommige gevallen bbl-studenten hun opleiding op mbo-niveau 3 niet hebben kunnen afronden, aangezien veel bbl-leerlingen hun opleiding volgen met een tijdelijk contract. Ook kunnen nieuwe studenten afgeschrikt zijn om een driejarige bbl-opleiding te beginnen. Sinds 1 juli 2015 is deze termijn evenwel niet meer van toepassing op arbeidsovereenkomsten die voor de beroepsbegeleidende leerweg zijn aangegaan. Bbl-studenten die langer dan twee jaar over hun opleiding doen, kunnen deze afmaken zonder dat de werkgever verplicht is ze in vaste dienst te nemen.²²

In landelijke cohortcijfers zal het effect van de aanvankelijke ingreep, verkorting van de periode waarna tijdelijke werknemers recht hebben op een vaste aanstelling, amper zichtbaar omdat deze voor bbl-studenten al na een half jaar is opgeheven.

3.4 Samenvatting en conclusies

De uitkomsten van het onderzoek naar relaties tussen de beleidsmaatregelen en de instroom in de bbl komen erop neer dat, met uitzondering van de cascadebekostiging, over de ontwikkeling van de hele instroom gerekend er geen verband is tussen de invoering van de maatregelen en de bbl-instroom, noch op de mate waarin studenten in het mbo intern doorstromen. Mogelijk is er in bepaalde opleidingen en domeinen een verband, maar niet in op het niveau van de hele bbl-instroom.

De cascadebekostiging heeft beïnvloed de bbl-instroom uit het vmbo. Meer instromers zijn de laatste drie jaar op een hoger niveau gestart dan voorheen. De verschuiving is al enige tijd gaande, al vanaf vmbo-uitstroomcohort 2005 is een stijging zichtbaar in de instroom naar niveau 3 ten koste van niveau 2, maar dit proces is vanaf uitstroomjaar 2013 versneld, met name bij leerlingen uit de kaderberoepsgerichte leerweg.

¹⁹ Berkhout, P.H.G., E. Leuven, H. Oosterbeek (2005). *Gebruik en effectiviteit van de aftrek scholingsuitgaven*. Amsterdam, SEO Economisch onderzoek.

²⁰ Dat ook zonder subsidie de bbl voor postinitiële scholing wordt gebruik doet niets aan de redenering af; het gaat her niet om of de bbl al dan niet wordt benut voor deze scholing, maar om het feit dat de instroom door 'prijzingrepen' zoals overheidssubsidies of vergoedingen uit O&O fondsen kan worden beïnvloed.

²¹ Dit mogelijk effect is geopperd in gesprekken in sectororganisaties die in het kader van een ander bbl-onderzoek zijn gehouden: Schipperheyn, R., J. Neuvel, A. Westerhuis, R. van Toly (2016). *De ontwikkeling van de instroom in de bbl; Op zoek naar verklaringen voor de terugloop*. 's-Hertogenbosch: ecbo. <http://ecbo.nl/portfolio-items/de-ontwikkeling-van-de-instroom-in-de-bbl/>

²² <https://www.hrpraktijk.nl/topics/loopbaan-opleiding/nieuws/de-beroepsbegeleidende-leerweg-bbl-onder-de-wet-werk-en-zekerheid>

4 De Casestudies

De analyse van de bbl-instroom in mbo-opleidingen tussen 2008 en 2016 laat zien welke opleidingen in de initiële bbl- en/of postinitiële bbl-instroom tekenen van herstel vertonen en in welke niet. En of er niet alleen op één, maar ook tussen mbo-niveaus de bbl-instroom verschuift in het geval dat een opleiding op meerdere niveaus wordt aangeboden. De ontwikkelingen zijn grofweg in zes patronen te ordenen. Van elk patroon geven we enkele voorbeelden:

- 1 De instroom daalt op niveau 2 in de bbl en stijgt op niveau 3 in de bbl*
In de opleiding Metaalbewerken daalt op niveau 2 de bbl-instroom en is de bol-instroom op een laag niveau stabiel, maar op niveau 3 stijgt de instroom vooral in de bbl.
In de opleiding Elektrotechnische installaties daalt de instroom op niveau 2 in de bbl én de bol, maar op niveau 3 stijgt de instroom in de bbl.
De instroom in de opleiding Meubels & (scheeps)interieurs maken daalt op niveau 2 in de bbl, maar niet in de bol. Op niveau 3 stijgt de instroom in de bol en recent ook in de bbl.
- 2 De instroom daalt op niveau 2 in de bbl en stijgt in de bol, en stijgt op niveau 3 in de bbl*
Dit patroon zien we in de opleiding Mobiliteit & voertuigen. Op niveau 2 daalt de instroom in de bbl en stijgt in de bol, maar stijgt op niveau 3 alleen in de bbl.
- 3 De instroom stijgt op niveau 2 en op niveau 3 maar verschuift tussen leerwegen (bol of bbl)*
In de opleiding Timmeren stijgt, na jaren van daling, sinds kort alleen de instroom in de bbl ten koste van instroom in de bol. Op niveau 3 stijgt de initiële instroom eveneens in de opleiding Timmeren maar verschuift van de bbl naar de bol.
- 4 De instroom daalt in de bbl op niveau 2, stijgt op niveau 3 in de bbl en op niveau 4 in de bol*
Het voorbeeld van dit patroon is de opleiding Schilderen, behalve dat hier geen opleiding op niveau 3 is. Wel op niveau 4. Die opleiding wordt in de bol gegeven. Zo ook in de opleiding Mobiliteit & voertuigen; daar stijgt de instroom op niveau 4 in de bol.
- 5 De instroom daalt op niveau 2 en op niveau 3 in de bbl postinitieel*
Het voorbeeld van dit patroon is de opleiding Industriële processen, hier daalt de postinitiële bbl- instroom op niveau 2 en op niveau 3.
- 6 De initiële instroom gaat naar de bol, de bbl-instroom is bijna volledig postinitieel*
Aansprekende voorbeelden zijn de opleiding Verzorgende ig op niveau 3 en Helpende Zorg & welzijn op niveau 2 in de sector Zorg & welzijn. Dat ook de bol-instroom in de opleiding Helpende Zorg & welzijn daalt laat zien dat ook in deze sector van een niveaoverschuiving sprake is.

Aan de hand van deze patronen hebben we een viertal opleidingen geïdentificeerd voor een nadere casestudie. De patronen zijn het uitgangspunt voor de selectie. In de casestudies gaan we na of verklaringen voor de gevonden patronen in arbeidsmarktontwikkelingen of

verschuivingen in de instroom in het mbo gevonden moeten worden, dan wel dat deze ontwikkelingen samengaan.

De beroepsgroepen die we hebben geselecteerd zijn:

- Industriële processen: de opleiding wordt nagenoeg alleen postinitieel (bbl) gebruikt. De instroom daalt op de beide niveaus waarop deze wordt aangeboden (niveau 2 en 3);
- Metaalbewerken: in de opleiding daalt op niveau 2 de bbl-instroom en is de bol-instroom op een laag niveau stabiel. Op niveau 3 stijgt de instroom in de bbl;
- Elektrotechnische installaties: in de opleiding daalt de instroom op niveau 2 in de bbl én de bol. Op niveau 3 stijgt de instroom in de bbl;
- Helpende zw (niveau 2)/verzorgende ig (niveau 3): in deze opleidingen gaat de initiële instroom naar de bol en is de bbl-instroom bijna volledig post initieel. De bbl-instroom daalt in beide opleidingen. In de opleiding Helpende zw daalt ook de bol-stroom.

Effecten van ontwikkelingen op de arbeidsmarkt

Volgens de geïnterviewde onderwijsexperts die aan de beroepsgroepen verbonden zijn²³, was de ontwikkeling van de conjunctuur de belangrijkste oorzaak van de daling van de bbl-instroom, initieel en postinitieel. In de zorg vertaalde deze zich in ingrijpende bezuinigingsronden. De bbl in de technische opleidingen had last van dalende omzetten in bedrijven en de samenhangende daling van de vraag naar nieuw personeel en bezuinigingen op het scholingsbudget. Dat er nog weinig nieuwe initiële bbl-leerlingen worden aangenomen heeft als reden dat bedrijven voorzichtig zijn met investeringen. Algemeen leeft echter de verwachting dat het aantal bbl-leerlingen de komende tijd zal groeien.

Wel is door de crisis de verhouding veranderd tussen de vaste personele kern en een flexibele schil van bedrijven. Specifiek in de procesindustrie (Industriële processen) werken bedrijven met een grotere flexibele schil in detachingsconstructies met uitzendbureaus. Medewerkers in deze schil worden via deze bureaus geschoold. Vanouds rekruteert de procesindustrie geen nieuwe medewerkers uit de groep schoolverlaters (zie ook verderop). Dit verklaart de grote postinitieële bbl-instroom in deze opleiding. Nu meer medewerkers in een flexibele schil zitten en via uitzendbureaus worden opgeleid neemt het aandeel werknemers dat door particuliere aanbieders wordt opgeleid toe, aangezien niet alle uitzendbureaus gebruik maken van het aanbod van roc's. Over de instroom in particuliere opleidingen zijn geen gegevens bekend.

Niveaoverschuivingen in de vraag naar nieuwe medewerkers

De opwaartse beweging in de vraag naar medewerkers wordt herkend; waar eerst een niveau 2 diploma voldeed, wordt nu vaak een diploma op niveau 3 gevraagd. De niveauperhoging kan voorgeschreven zijn, bijvoorbeeld als voor het verrichten van specifieke handelingen een bepaald diploma voorwaardelijk is, zoals in de zorg, maar kan ook het gevolg zijn van veranderingen in het productieproces.

De toename van de vraag naar nieuwe medewerkers op een hoger niveau kan ook de weerslag zijn van een herziening in het aannamebeleid van bedrijven en instellingen. Dat is het geval in de zorg waar veel zorginstellingen zich realiseren dat ze te veel medewerkers met een kwalificatie op niveau 2 hebben ontslagen. Hier wordt verwacht dat hun aandeel weer (licht) zal groeien en dus ook de instroom op niveau 2. Dat initiële instromers bijna uitsluitend naar de bol gaan heeft als achtergrond dat instromende studenten aan deze

²³ Zie bijlage C voor het overzicht.

leerweg de voorkeur geven en instellingen met de invulling van het leren op de werkplek in deze leerweg goed uit de voeten kunnen.

Niveauperhogingen als gevolg van veranderingen in het arbeidsproces vinden we in de Elektrotechniek. Hier daalt de meerwaarde van het – postinitieel in de bbl – behalen van een diploma op niveau 2. Met dit diploma voldoen de medewerkers niet meer aan de eisen die de beroepspraktijk stelt. Om (meer) zelfstandig te werken is een diploma op niveau 3 nodig.

Initieel of post initieel opleiden in de bbl

Dat in opleidingen de post initiële bbl-instroom of de initiële bbl-instroom dominant is heeft veelal een historische achtergrond. De achtergrond van de dominantie van de postinitieële bbl-instroom in de opleiding Industriële processen is dat bedrijven de voorkeur geven aan medewerkers met werkervaring. Ook omdat minderjarige bbl-ers (en bol-ers) niet met gevaarlijke stoffen mogen werken of nachtdiensten draaien. De aanstaande operators hebben vaak al een andere technische opleiding gevolgd, waar het bbl-traject op kan aansluiten. In de zorg wordt de bbl al sinds jaar en dag gebruikt voor het scholen van zij-instromers die tekorten aan gekwalificeerd personeel moeten opvangen, met name in verpleeg- en verzorgingshuizen.

Ook de dominantie van de bbl in de initiële instroom heeft vaak een historische achtergrond. Bijvoorbeeld omdat werknemers van oudsher in de bedrijven zelf zijn opgeleid en de opleiding wordt gevoegd naar functiespecifieke eisen, zoals in de Technische sector.

Ontwikkelingen in de studentenpopulatie

In geen van de cases is de ervaring dat bij studenten de interesse in de bbl structureel is veranderd. Hooguit indirect, onder invloed van de laagconjunctuur. Zo zijn studenten afgeschrikt door berichten over personele overschotten in de Techniek en de Zorg. Ook het al langer spelende imago probleem in de Techniek speelt een rol, hoewel dat inmiddels minder wordt als gevolg van de Techniek-campagnes. Deze hebben een positieve invloed op de interesse en de instroom (Elektrotechnische installaties, Metaalbewerken, Industriële processen).

Toestroom vanuit het vmbo

Bezuinigingen in het vmbo op de opleidingen in de Techniek worden genoemd in de technische branches. Deze opleidingen zijn relatief duur, wat niet wordt gecompenseerd in de bekostiging. Dit zou er mede toe leiden dat er minder leerlingen in de technische opleidingen in het vmbo zitten en daarmee ook minder naar het mbo gaan.²⁴ Ook wordt de kwaliteit van vmbo-uitstromers als minder ervaren, met name in de beroepsvaardigheden.

De invloed van het overheidsbeleid

De cascadebekostiging heeft inderdaad invloed gehad op de instroom in het mbo, in de zin dat in meer leerlingen direct op niveau 3 zijn geplaatst is plaats van te starten op niveau 2 en daarna naar niveau 3 te gaan. Dat is het geval in de opleiding Elektrotechniek. Voorheen begonnen studenten op niveau 2 en vervolgden hun opleiding op niveau 3. Na invoering van de cascade-bekostiging worden studenten vaker direct op niveau 3 ingeschreven. Deze gang van zaken wordt door de sector betreurd. Bedrijven vinden uitstromers op niveau 3 die niet

²⁴ Deze analyse veronderstelt dat er relatief veel leerlingen uit techniekopleidingen in het vmbo in hun overstap niet switchen, maar ook in het mbo naar een Techniekopleiding gaan. Dat is inderdaad het geval; van de deelnemers aan techniekopleidingen in het vmbo stroomt 71% door naar een techniekopleiding in het mbo. Voor de andere sectoren ligt het percentage directe doorstromers lager: 65% bij Zorg & welzijn en 66% bij Economie.

vooraf de opleiding op niveau 2 hebben gevolgd minder aantrekkelijk. Deze uitstromers hebben een kortere opleiding gevolgd en zijn minder direct inzetbaar dan oudere cohorten die een langer onderwijstraject hebben gevolgd en daardoor meer vaardigheden en kennis hebben ontwikkeld. Ook bij Metaalbewerken wordt herkend dat leerlingen vaker naar niveau 3 gaan, maar het gemis van de start op niveau 2 wordt als minder erg ervaren. De instroom op niveau 3, en daarmee dalende instroom op niveau 2, wordt versterkt doordat, als er te weinig niveau 2 leerlingen zijn, leerlingen die eigenlijk geschikt zijn voor niveau 2, eerder op niveau 3 worden geplaatst vanwege organisatorische beperkingen.

Bevestigd wordt dat onzekerheid over de hoogte van de financiering en de administratieve lasten die, met name voor kleine bedrijven, de Subsidieregeling praktijkleren met zich meebrachten het aanbieden/organiseren van bbl-leerwerkplekken heeft belemmerd. Deze invloed was echter niet groot en doorslaggevend. Als er al sprake is van invloed, dan beperkte die zich tot het overgangsjaar.

Hoewel het voor sommige leerlingen een drempel is een hoger niveau te halen, worden zwaardere taal- en rekenen niet gezien als belangrijke verklarende factor voor de daling van het aantal bbl-instromers.

De invloed van sectorbeleid

In alle onderzochte cases zijn middelen uit de sectorplannen gebruikt om bbl-ers op te leiden. Toch was het op het hoogtepunt van de crisis moeilijk bedrijven te interesseren; waarom inspanningen plegen voor het opleiden van medewerkers die men zelf niet nodig heeft? Dat geldt met name voor bedrijven in sectoren waarin in de cao of anderszins geen afspraken zijn gemaakt over een verplichte afdracht aan een Scholingsfonds voor het financieren van een scholingsinfrastructuur. Zo is het opleidingsfonds voor de procesindustrie (OVP) afhankelijk van ledencontributies; het kent geen financiering op basis van een centrale afdracht, waardoor een buffer ontbreekt om anticyclisch op te leiden en het opleidingsbeleid een sectoraal karakter kan krijgen en instrument kan zijn in het rekruteringsbeleid op sectorniveau.²⁵ Voor Metaalbewerken, waar de afname tijdens de crisis beperkt was, is juist wel actief beleid gevoerd om boven de markt op te leiden, onder meer met bedrijfstakscholen en Opleidingsbedrijven in de Metaal.

De toekomst

Alle sectoren herkennen de stijging van de bbl-instroom in het laatste cohort. Wat betreft de rol van de bbl in de toekomst zijn er alleen duidelijke beelden van de inzet van deze leerweg voor het postinitieel opleiden. In dat perspectief is de bbl vooral een instrument om, bij het ontbreken van jeugdige instromers, zij-instromers te scholen om aan de personele behoefte te voldoen. De leerweg combineert dan het opleiden voor de uitoefening van het beroep waar iemand voor is aangesteld met het inwerken in de arbeidsorganisatie.

Doorgaande automatisering heeft invloed op de omvang van de vervangingsvraag. Automatisering brengt met zich mee dat, bijvoorbeeld in de Procesindustrie, de vraag naar uitvoerend personeel daalt. Als vanwege de automatisering minder mensen nodig zijn, daalt de vervangingsvraag en daarmee de behoefte aan bbl-trajecten voor het scholen van nieuwe medewerkers.

²⁵ Zie ook: Batenburg K-J (2017). *Opleiden onder eigen dak. Leren voor het dakdekkersvak in het opleidingsbeleid en op het werk*. In: *ecbo dimensies* nr. 31, december 2017. 8-11.

5 Samenvatting en conclusies onderzoek

De beroepsbegeleidende leerweg van het mbo wordt benut voor het kwalificeren van jongeren uit het voortgezet onderwijs die zich voorbereiden op de beroepsuitoefening (initiële instroom) en van volwassenen, veelal personen met werkervaring, die op de uitoefening van een voor hen nieuw beroep worden voorbereid dan wel op veranderingen in de beroepsuitoefening (post initiële instroom). In deze hoedanigheid is de bbl, meer dan de bol, een instrument dat bedrijven voorziet in hun behoefte aan geschoold personeel.

De zeer gedetailleerde analyses in dit onderzoek, tot op het niveau van opleidingen, heeft laten zien dat de positie van de bbl-leerweg sterk verschilt tussen mbo-niveaus én opleidingen. Ook tussen opleidingen op hetzelfde mbo-niveau. Zelf op niveau 2 vinden we opleidingen die vanouds alleen in de andere leerweg, de beroepsopleidende leerweg (bol) worden verzorgd. Andere opleidingen worden uitsluitend gebruikt voor het kwalificeren van volwassenen die op de uitoefening van een voor hen nieuw beroep worden voorbereid, dan wel op veranderingen in de beroepsuitoefening. Aan het kenmerk 'opleiding voor jongeren die zowel in de bol als de bbl wordt gegeven' voldoen lang niet alle opleidingen. Anders gezegd, de ontwikkeling van de instroom in de bbl is het nettoresultaat van ontwikkelingen die zich in vele opleidingen met verschillende posities hebben afgespeeld. De bbl-instroom heeft dus niet alleen op verschillende, voor opleidingen specifieke, omgevingsveranderingen gereageerd, maar kan ook in functionaliteit verschuiven. Bijvoorbeeld als bedrijven, in samenspraak met het opleidingsfonds of de brancheorganisatie, tot de conclusie komen dat ze niet langer van de instroom van jongeren in de bbl afhankelijk kunnen zijn, maar zich ook moeten richten op het werven én opleiden van volwassenen via de bbl voor om te voorzien in de personeelsbehoefte van de bedrijfstak (zie de referentie in voetnoot 25).

In dit hoofdstuk zetten we deze ontwikkelingen op een rijtje. Daarvoor hebben we zoveel als mogelijk onderscheid gemaakt tussen achtergrond van de ontwikkelingen in de bbl-instroom van jongeren en volwassenen.

De ontwikkeling van de instroom in de bbl

Hoewel tussen 2008 en 2016 de totale mbo-instroom is gestegen, is de bbl-instroom afgenomen. Dit komt voor een belangrijk deel vanwege het teruglopen van de instroom van volwassenen; de postinitiële instroom in de bbl. Over de hele periode gerekend daalde deze met 11 procentpunt. Deze instroom laat in 2016 evenwel een licht herstel zien. De initiële bbl-instroom daalde eveneens, maar met 6 procentpunt is de terugval kleiner. Hier is nog geen herstel zichtbaar.

Kijkend naar de afzonderlijke niveaus is ook op niveau 2, de thuisbasis van de bbl, de totale én de bbl-instroom gedaald. Zelfs als we de interne doorstroom in het mbo erbij tellen. Dan is het instroomaandeel van de bbl (initieel en postinitieel samen) teruggelopen van 52 naar 31%. Qua aandeel is de initiële instroom in de bbl stabiel (21%), maar het is een aandeel van een kleiner wordend instroom-volume. De postinitiële bbl-instroom stijgt licht in 2016 ten opzichte van het jaar daarvoor. Ook dat is een aandeel van een kleinere totale instroom.

De daling van de (initiële en post initiële) bbl-instroom op niveau 2 wordt gecompenseerd door een stijging op niveau 3. Zeker als we niet alleen rekening houden met de instroom uit

het vmbo en andere schooltypen (bijv. vso en pro) en ook de interne mbo-doorstroom meerekenen; met name studenten die van niveau 2 naar niveau 3 doorstromen. Met deze instroom meegerekend blijft de omvang van de instroom op niveau 3 op ongeveer gelijke hoogte. Vanaf 2014 neemt de initiële bbl-instroom toe. Dankzij de interne doorstroom is het aandeel van de initiële bbl-instroom op niveau 3 tegenwoordig bijna een kwart van de hele instroom. Het aandeel van de postinitiële bbl-instroom neemt nog niet toe.

De instroom op mbo-niveau 4 neemt al sinds lange tijd toe, maar alleen de bol profiteert hiervan, iet de bbl. Het bbl-aandeel in de instroom op niveau 4 is gedaald van 14 naar 10%. Vooral de postinitiële bbl-instroom is gedaald, de initiële bbl-instroom neemt iets toe. Dit zijn vooral interne doorstromers.

De samenstelling van de instroom

De samenstelling van de bbl-instroom verandert op een aantal aspecten. Of deze veranderingen structureel zijn, dan wel gevolg van de algehele daling van de instroom in de bbl is nu niet goed na te gaan. Daarvoor zou eerst de instroom weer moeten toenemen. Herstelt zich met de stijging ook de samenstelling? Op een thema weten we evenwel dat daar geen sprake van zal zijn; de samenstelling van de initiële bbl-instroom naar scholingsachtergrond.

De bbl wordt gebruikt door twee groepen deelnemers. In de eerste plaats door leerlingen die uit het voortgezet onderwijs komen, met name uit het vmbo, die via een traject van werkend leren hun mbo-diploma willen halen. Ook mbo-studenten die via de bbl zich op een hoger niveau willen kwalificeren rekenen we tot deze groep. Deze groep noemen we de initiële instromers.

De tweede groep bestaat uit volwassenen die op eigen initiatief, maar veelal op verzoek van hun bedrijf in de bbl een opleiding volgen om zich op hun nieuwe baan voor te breiden (zij-instromers), dan wel om een start- of een hogere mbo-kwalificatie te behalen. Deze groep noemen we de postinitiële instromers.

Van de initiële instromers kennen we de leeftijden en de onderwijsachtergrond. Uit de analyses blijkt dat de leerweg in het vmbo steeds meer invloed heeft op het startniveau in het mbo. Met name in de vooropleiding is een beweging zichtbaar van een meer directe link tussen het mbo-niveau en de vmbo-leerweg; niveau 2 studenten zijn vaker afkomstig uit de basisberoepsgerichte leerweg, niveau 3 studenten uit de kaderberoepsgerichte leerweg, en niveau 4 studenten uit de gemengde en theoretische leerweg. In combinatie met de afname van de uitstroom uit de basisberoepsgerichte leerweg heeft deze trend de meeste consequenties voor de bbl op niveau 2, het potentieel wordt kleiner. Op mbo-niveau 2 is de bbl traditioneel sterk, maar met de daling van de instroom daalt ook de deelname, zeker in absolute aantallen, aan de bbl.

Daartegenover staat dat met de groei van de deelname aan de theoretische leerweg van het vmbo de instroom op niveau 4 van het mbo toeneemt. Op dit niveau is de initiële instroom in de bbl marginaal en profiteert niet van de toename van de instroom op dit niveau.

De initiële bbl-instroom op niveau 3 hangt samen met de lichte toename van de deelname aan de kaderberoepsgerichte leerweg van het vmbo én de grote interne doorstroom in het mbo zelf.

Dat de instroom in de bbl sterk afhankelijk is van de vmbo-instroom blijkt ook uit de leeftijd van de instromers. Het aandeel vmbo-leerlingen in de initiële instroom is gestegen in zowel

de bol als de bbl. Voor de leeftijdsontwikkeling betekent dit dat in 2016 in beide leerwegen het aandeel 16-jarigen hoger is dan in 2012 en is de gemiddelde leeftijd van de instroom leerwegen gedaald.

Van de postinitiële instromers kennen we alleen de leeftijden. De gemiddelde leeftijd van deze groep instromers is gestegen. In concreto is de groep instromers onder de 30 kleiner geworden. Daarentegen is de instroom van 45-plussers gestegen. Deze verschuiving heeft zich vooral voortgedaan tussen 2008 en 2012, sinds 2012 is het beeld onveranderd. Tegen de achtergrond van een algehele daling van de postinitiële instroom is dus het aandeel ouderen gegroeid, of beter: het minst gedaald.

De daling van de bbl-instroom is dus niet alleen toe te schrijven aan conjuncturele, maar ook aan structurele ontwikkelingen. Dat geldt zeker voor de initiële instroom met de verschuiving in de deelname aan de vmbo-leerwegen. Tot nu hebben demografische ontwikkelingen geen negatief effect gehad. Zo stelt de Referentieraming 2017 dat de omvang van de voor het mbo relevante leeftijdsgroep (17 t/m 25) de afgelopen 14 jaar licht is gegroeid en er nu ten opzichte van 2000 meer 17-25-jarige jongeren zijn, wat een positief effect heeft gehad op het aantal mbo-deelnemers. In de komende jaren, vooral na 2020, wordt wel een krimp in het aantal 17-25-jarigen verwacht.

De invloed van de beleidsmaatregelen

Is er een verband tussen de invoering van de cascadebesteding en de instroom in de bbl? Hoewel de trend van het inschrijven op een hoger mbo-niveau al eerder is ingezet, is sinds de invoering van de cascadebesteding het inschrijven op een hoger niveau aanzienlijk toegenomen. In de omvang van het stapelen, waarvan verwacht werd dat deze af zou nemen, is geen verschil tussen de periode voorafgaand aan en volgend op de invoering van deze bestedingssystematiek.

Evenmin is er bewijs gevonden voor een verband tussen het verzwaren van de taal- en rekenen en de instroom in de bbl (daling). Dat geldt eveneens voor de invoering van de Subsidieregeling Praktijkleren ter vervanging van de WVA. Ook in de casestudies is aangegeven dat er, behoudens in het eerste jaar toen bedrijven terughoudend waren in het doen van aanvragen en daarmee in het beschikbaar stellen van bbl-plaatsen, geen sprake is van een structureel verband.

De gevolgen van de flexibilisering van de arbeidsmarkt zijn niet kwantitatief onderzocht. Enerzijds kan men veronderstellen dat bedrijven meer geneigd zijn te investeren in hun vaste personele kern, aan de andere kant zijn detacheerders afhankelijk van het plaatsen van hun medewerkers. Als daar scholing voor nodig is hoeft flexibilisering niet ten koste te gaan van de deelname aan scholing. Wel is de vraag of dat een volledige mbo-kwalificatie in een (postinitiële) bbl-traject zal zijn. In de casestudies is naar voren gekomen dat een afname van de postinitiële bbl-deelname vanwege deze trend niet onwaarschijnlijk is. Vermoedelijk worden minder snel volledige mbo-opleidingen ingekocht, eerder specifieke cursussen.

Bijlage A Tabellen en figuren

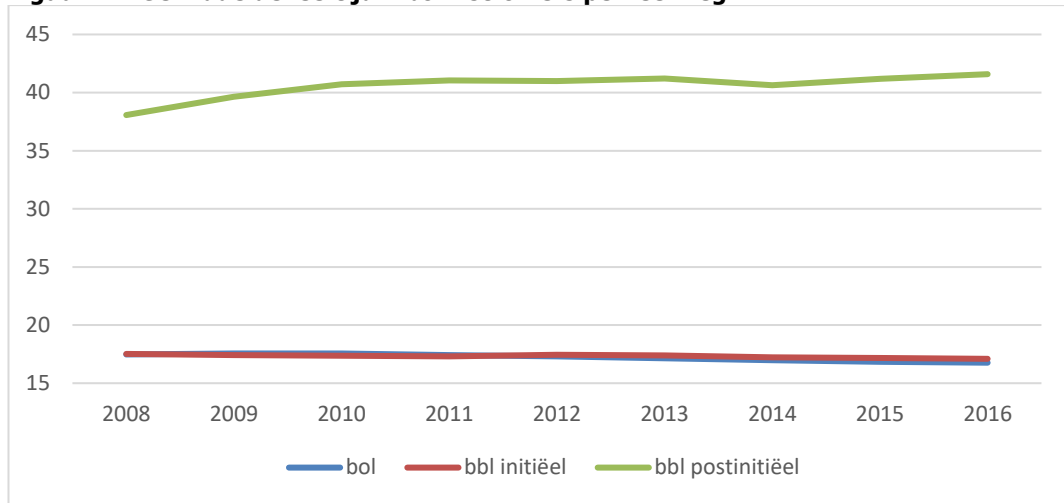
Tabel A.1 Instroom mbo naar leerweg en niveau

<i>Niveau</i>	<i>Cohort</i>	<i>Bol</i>	<i>Bbl initieel</i>	<i>Bbl postinitieel</i>	<i>Totaal</i>
2	2008	25.527	15.856	12.022	53.405
	2009	26.582	11.884	11.274	49.740
	2010	25.597	10.670	13.883	50.150
	2011	23.681	10.482	10.283	44.446
	2012	23.966	8.905	10.308	43.179
	2013	25.228	7.031	5.902	38.161
	2014	23.519	6.326	2.846	32.691
	2015	22.842	6.146	2.177	31.165
	2016	21.411	5.924	2.905	30.240
3	2008	20.575	2.953	9.275	32.803
	2009	21.182	2.519	8.739	32.440
	2010	21.470	2.294	8.866	32.630
	2011	21.246	2.169	7.269	30.684
	2012	20.847	2.203	7.156	30.206
	2013	19.595	1.833	5.423	26.851
	2014	18.346	2.056	3.648	24.050
	2015	18.727	2.558	3.765	25.050
	2016	18.267	3.297	3.804	25.368
4	2008	48.759	1.093	6.423	56.275
	2009	48.253	876	7.153	56.282
	2010	48.703	855	6.467	56.025
	2011	49.159	884	5.620	55.663
	2012	50.841	859	4.641	56.341
	2013	54.566	852	3.369	58.787
	2014	58.029	665	2.624	61.318
	2015	58.648	712	2.372	61.732
	2016	61.439	691	2.451	64.581
Totaal 2/3/4	2008	94.861	19.902	27.720	142.483
	2009	96.017	15.279	27.166	138.462
	2010	95.770	13.819	29.216	138.805
	2011	94.086	13.535	23.172	130.793
	2012	95.654	11.967	22.105	129.726
	2013	99.389	9.716	14.694	123.799
	2014	99.894	9.047	9.118	118.059
	2015	100.217	9.416	8.314	117.947
2016	101.117	9.912	9.160	120.189	

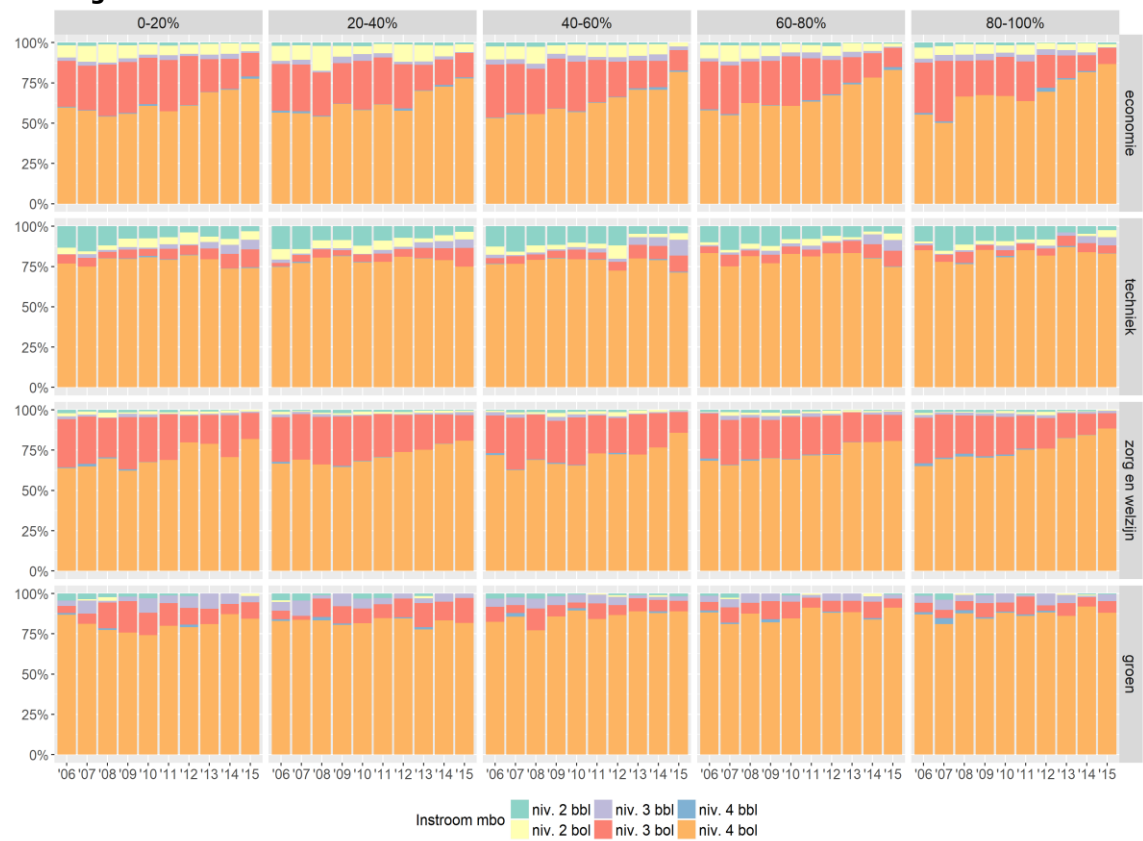
Tabel A.2 Instroom mbo (inclusief interne doorstroom) naar leerweg en niveau

<i>Niveau</i>	<i>Cohort</i>	<i>Bol</i>	<i>Bbl initieel</i>	<i>Bbl postinitieel</i>	<i>Totaal</i>
2	2008	31.584	20.836	12.903	65.323
	2009	32.767	16.053	12.143	60.963
	2010	31.900	15.006	14.965	61.871
	2011	29.821	15.167	11.686	56.674
	2012	30.955	13.182	11.428	55.565
	2013	32.965	10.533	6.565	50.063
	2014	30.877	9.311	3.299	43.487
	2015	29.431	9.078	2.579	41.088
	2016	27.719	8.995	3.343	40.057
3	2008	35.719	13.515	11.095	60.329
	2009	38.139	14.079	10.905	63.123
	2010	38.694	14.533	11.201	64.428
	2011	38.490	14.078	9.595	62.163
	2012	38.164	13.866	9.174	61.204
	2013	38.193	12.370	7.468	58.031
	2014	37.110	11.826	5.102	54.038
	2015	37.895	12.871	5.214	55.980
	2016	36.963	13.616	5.044	55.623
4	2008	65.787	2.811	7.479	76.077
	2009	66.236	3.453	8.357	78.046
	2010	67.642	3.941	7.880	79.463
	2011	67.440	4.367	7.104	78.911
	2012	70.124	4.396	6.030	80.550
	2013	74.642	4.422	4.994	84.058
	2014	78.032	4.153	3.693	85.878
	2015	76.387	4.781	3.498	84.666
	2016	79.753	5.247	3.610	88.610
Totaal 2/3/4	2008	133.090	37.162	31.477	201.729
	2009	137.142	33.585	31.405	202.132
	2010	138.236	33.480	34.046	205.762
	2011	135.751	33.612	28.385	197.748
	2012	139.243	31.444	26.632	197.319
	2013	145.800	27.325	19.027	192.152
	2014	146.019	25.290	12.094	183.403
	2015	143.713	26.730	11.291	181.734
2016	144.435	27.858	11.997	184.290	

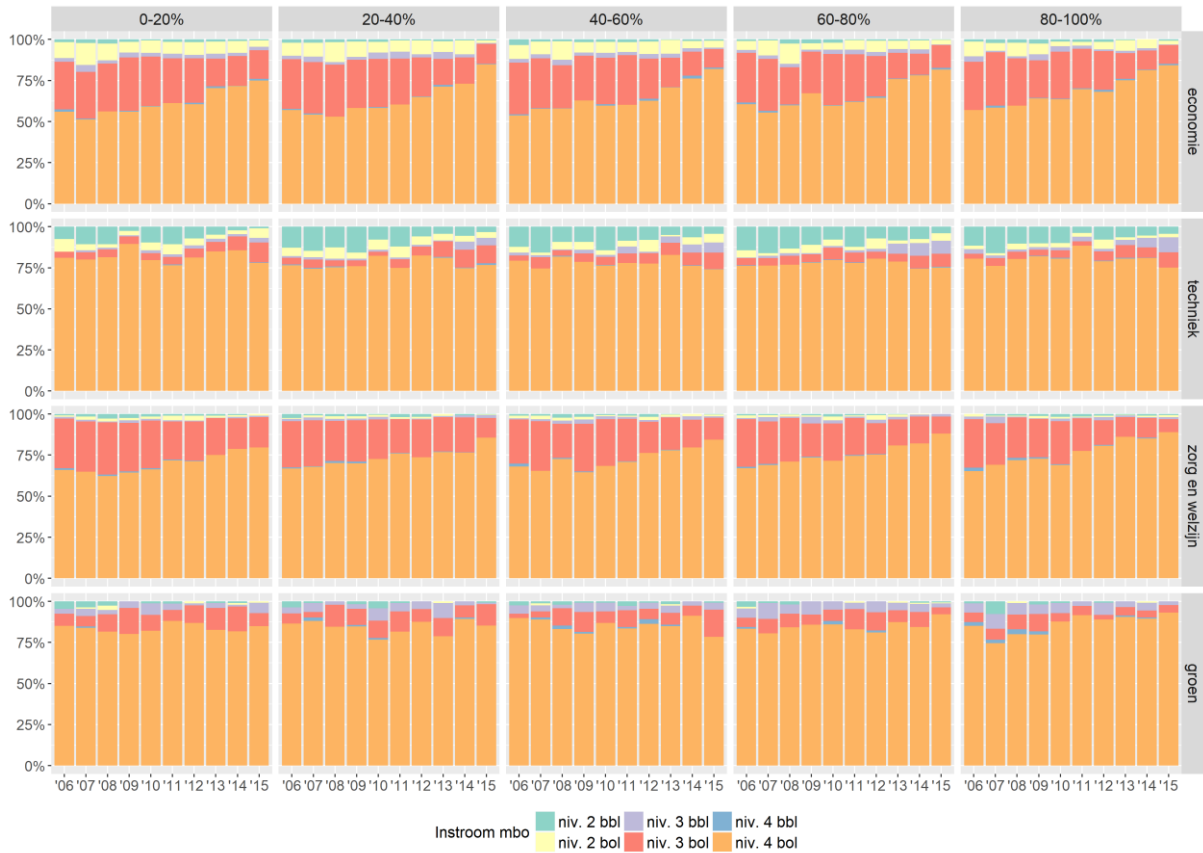
Figuur A.1 Gemiddelde leeftijd mbo-instromers per leerweg

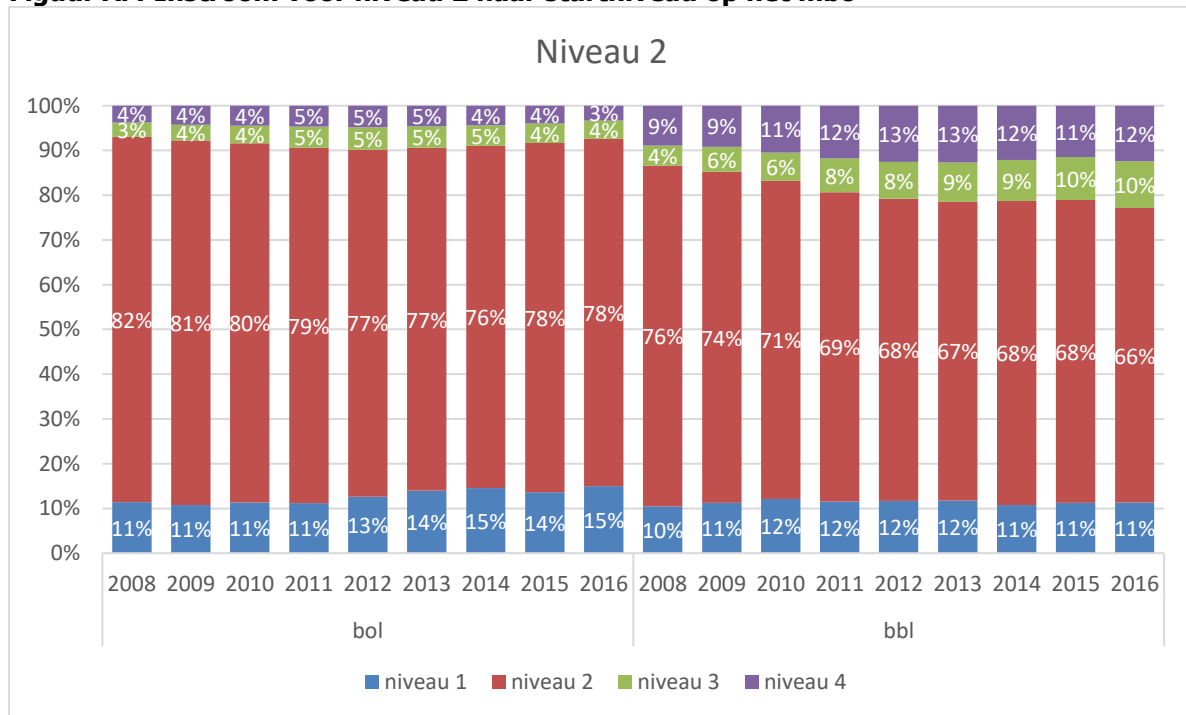
Figuur A.2 Doorstroom uit de gemengde leerweg naar ce-cijfer Nederlands en niveau, leerweg en mbo-sector

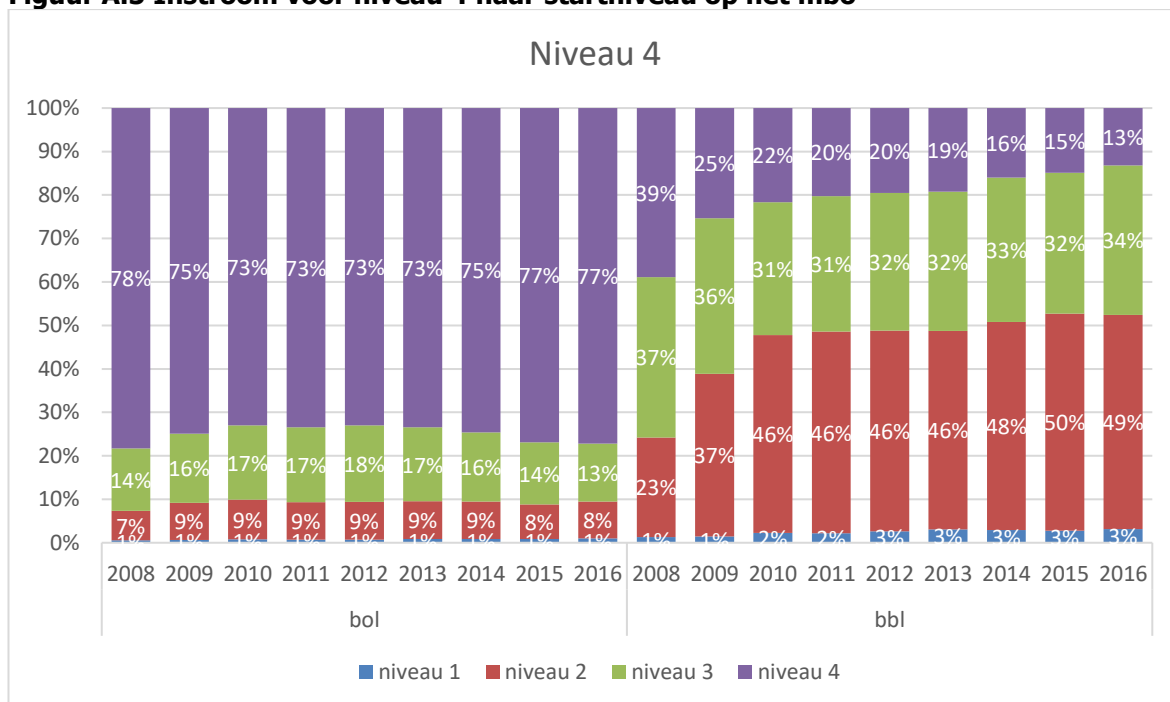
Figuur A.3 Doorstroom uit de gemengde leerweg naar ce-cijfer wiskunde en niveau, leerweg en mbo-sector

Figuur A.4 Instroom voor niveau 2 naar startniveau op het mbo

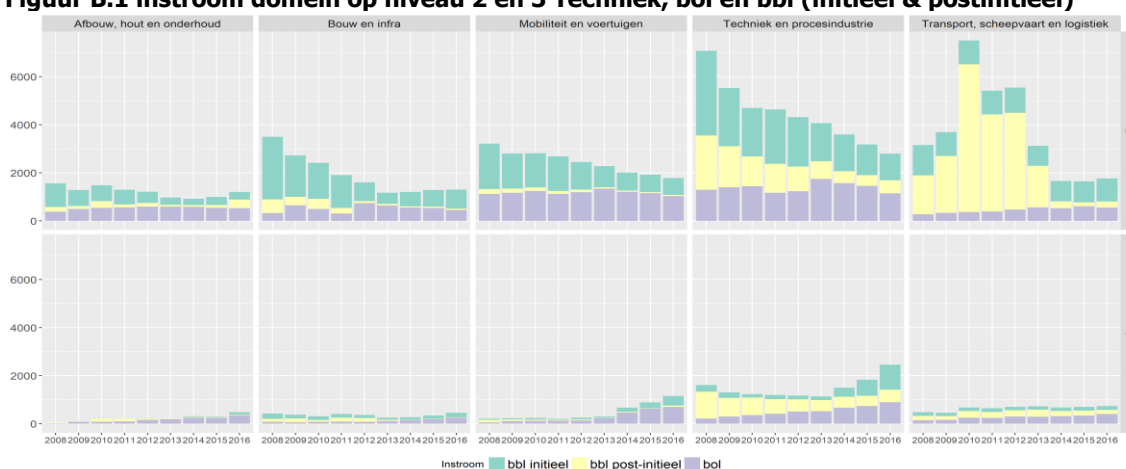
Figuur A.5 Instroom voor niveau 4 naar startniveau op het mbo

Bijlage B Instroomontwikkelingen per opleiding naar domein en niveau

In figuur B.1 is de instroom op niveau 2 en 3 in de vijf domeinen van de sector Techniek weergegeven. De tabel laat goed het verschil in omvang van de instroom op de beide niveaus zien. Alleen in het domein Techniek & procesindustrie is de (stijgende) omvang van de instroom op niveau 3 vergelijkbaar met die op niveau 2. In de sector Zorg & welzijn zijn vergelijkingen niet goed mogelijk omdat de omvang van de instroom zeer sterk verschilt tussen de niveaus.

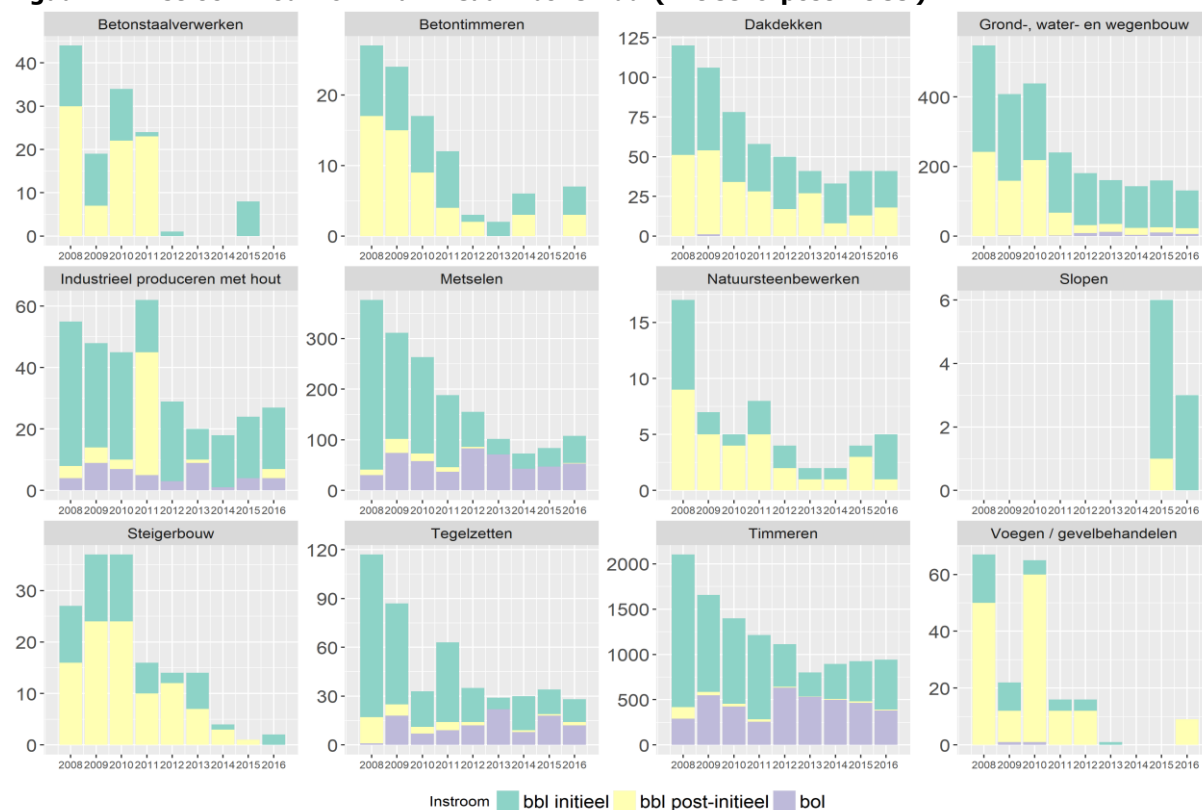
Figuur B.1 instroom domein op niveau 2 en 3 Techniek, bol en bbl (initieel & postinitieel)

Bouw & infra op niveau 2

Figuur B.2 toont de instroomontwikkeling van de opleidingen in het domein Bouw & infra op niveau 2. Niet alle opleidingen kennen een bbl-instroom. Timmeren is de opleiding met een bbl-aandeel van enige omvang. De opleiding bepaalt het instroompatroon van het hele domein. Vanaf 2014 stijgt de instroom licht op niveau 2 en verschuift enigszins van de bol naar de bbl (initieel). Het domein telt enkele kleine opleidingen waarin alleen in de bbl wordt opgeleid: initieel én postinitieel. Daar daalt de bbl-instroom vanaf 2008 scherp en zonder teken van herstel.

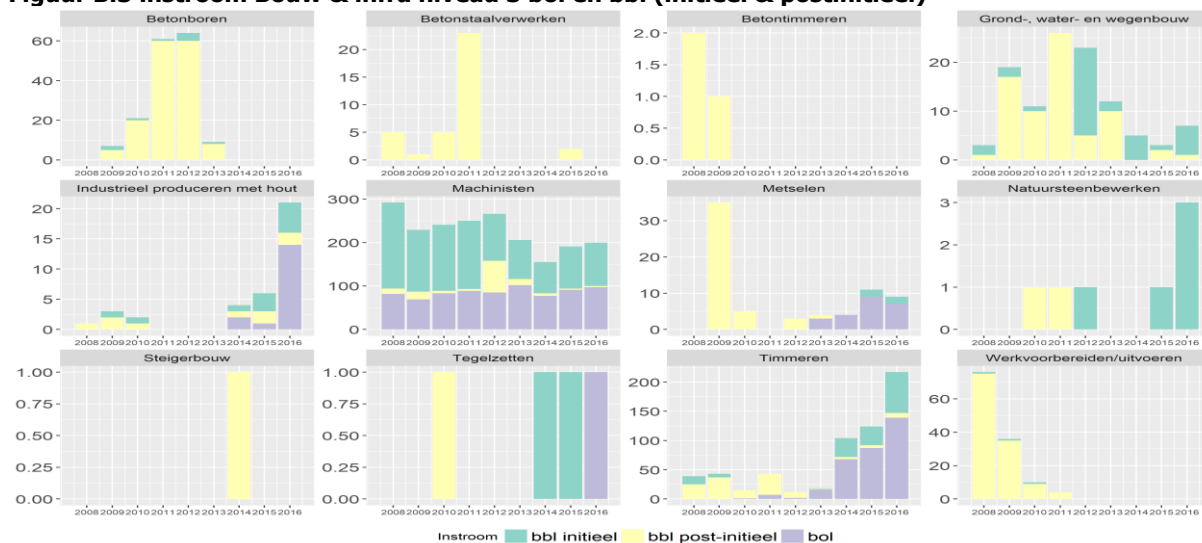
Figuur B.2 instroom Bouw & infra niveau 2 bol en bbl (initieel & postinitieel)

Bouw & infra op niveau 3 en 4

Figuur B.3 laat de instroomontwikkeling zien van opleidingen in het domein Bouw & infra op niveau 3. Op dit niveau kent het domein alleen kleine (<500 jaarlijkse instromers) opleidingen, waarvan ook hier enkele alleen in de bbl: initieel en postinitieel. Op niveau 4 treffen we één kleine opleiding aan met een overwegend postnitiële bbl-instroom: werkvoorbereiden/uitvoeren. Ook de instroom van deze opleiding daalt geleidelijk vanaf 2008 (niet als figuur opgenomen).

Figuur B.3 instroom Bouw & infra niveau 3 bol en bbl (initieel & postinitieel)

Techniek & procesindustrie op niveau 2

Ook hier opleidingen die alleen een postinitiële bbl-instroom of een bol-instroom kennen. Van de opleidingen met een gemengde initiële bbl- en bol-instroom komt het instroompatroon overeen: een algehele daling van de instroom die de bbl meer raakt dan de bol. De opleiding Industriële processen valt op door de (dalende) nagenoeg uitsluitend postinitiële instroom.

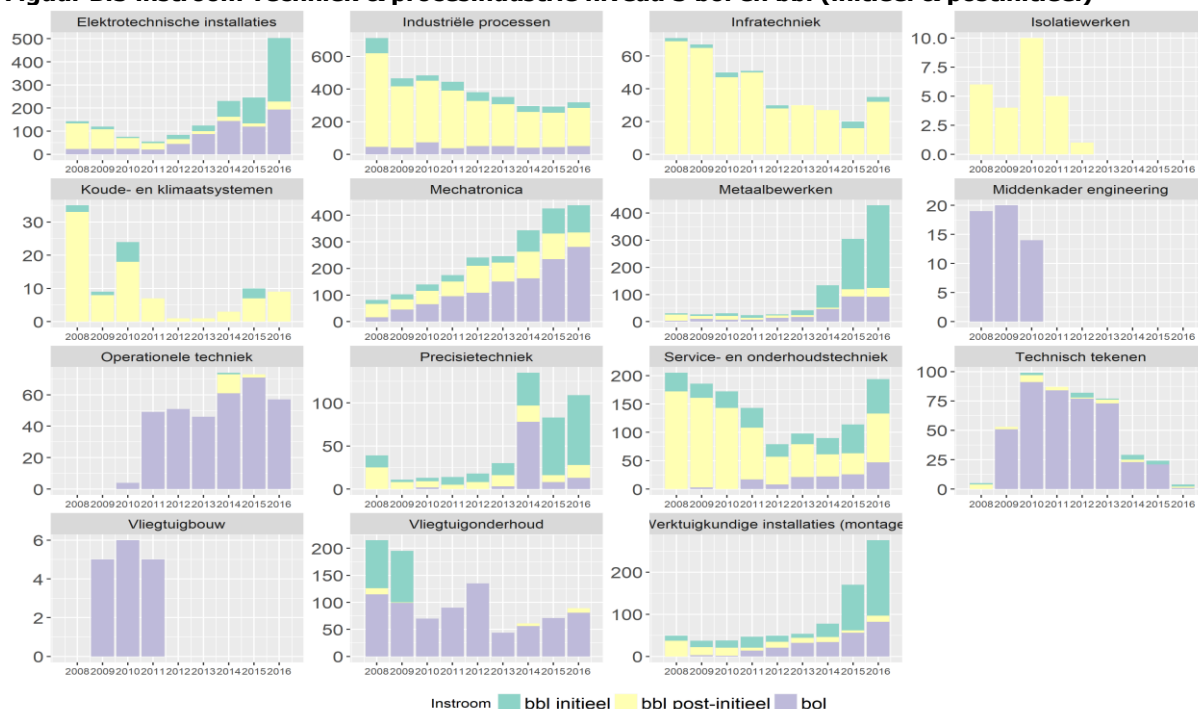
Figuur B.4 instroom Techniek & procesindustrie niveau 2 bol en bbl (initieel & postinitieel)

Techniek en procesindustrie op niveau 3 en 4

Op niveau 3 zijn daarentegen opvallende stijgingen te zien in de initiële instroom, met name in de opleidingen Metaalbewerking, Elektrotechnische installaties en Werktuigbouwkundige installaties. Naast typisch postinitiële bbl en bol-opleidingen die vrijwel geen of helemaal geen initiële bbl-instroom kennen. Over opvallende kenmerken in de instroomontwikkeling op niveau 4 (niet als tabel opgenomen) van dit domein kunnen we kort zijn. De initiële instroom wordt bijna volledig in de bol opgeleid. De bbl wordt gebruikt voor postinitiële kwalificering.

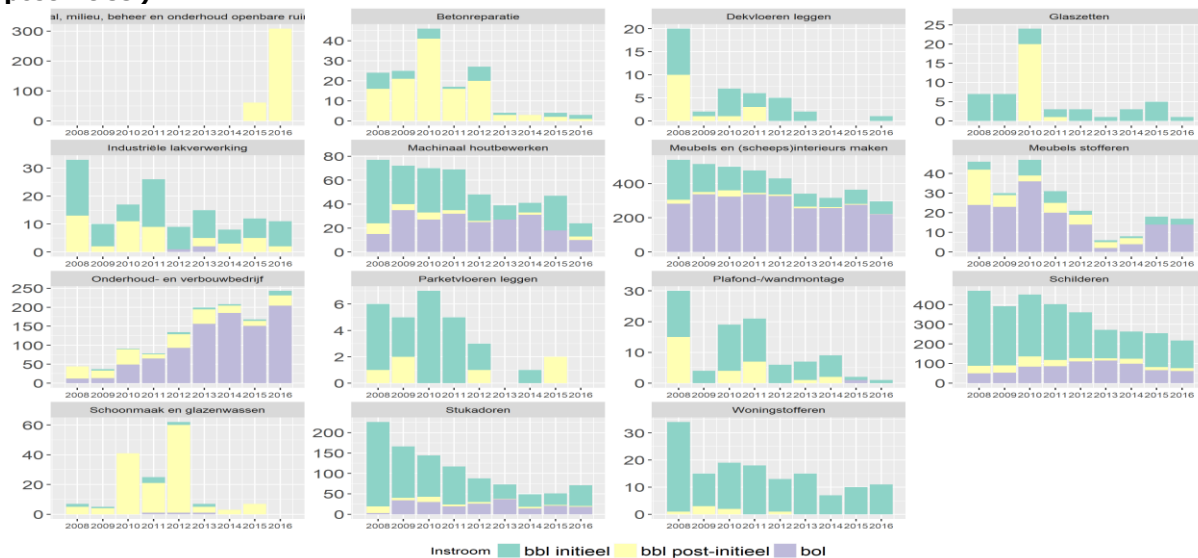
Figuur B.5 instroom Techniek & procesindustrie niveau 3 bol en bbl (initieel & postinitieel)

Afbouw, hout en onderhoud op niveau 2

Twee interessante opleidingen zijn Meubels & (scheeps)interieurs maken en Schilderen. Allebei kleinere opleidingen met een substantiële bbl-instroom. In de eerste opleiding daalt de instroom, bijna geheel door de daling van de bbl. De bol-instroom blijft nagenoeg op peil. Bij Schilderen (en Stukadoren) een vergelijkbaar patroon, zij het dat daar ook de bol-instroom afneemt.

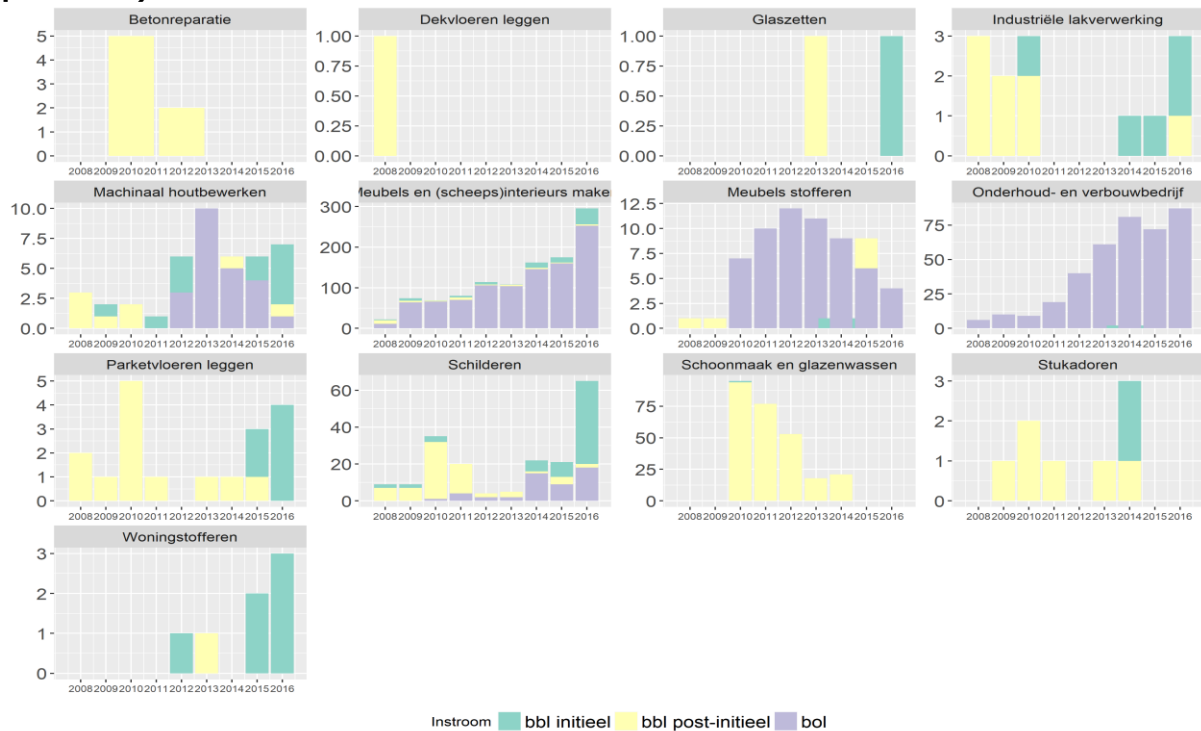
Figuur B.6 Instroom afbouw, hout en onderhoud niveau 2 bol en bbl (initieel & postinitieel)

Afbouw, hout en onderhoud op niveau 3 en 4

Ook in dit domein kreeg tot nu toe de bbl op niveau 3 weinig voet aan de grond als initiële leerweg. Vooral in kleinere opleidingen, die we deels ook op niveau 2 al tegenkwamen, groeit de initiële bbl-instroom evenwel. Op niveau 4 een enkele kleine opleiding met een overwegend postinitiële bbl-instroom (niet als tabel opgenomen).

Figuur B.7 instroom Afbouw, hout en onderhoud niveau 3 bol en bbl (initieel & postinitieel)

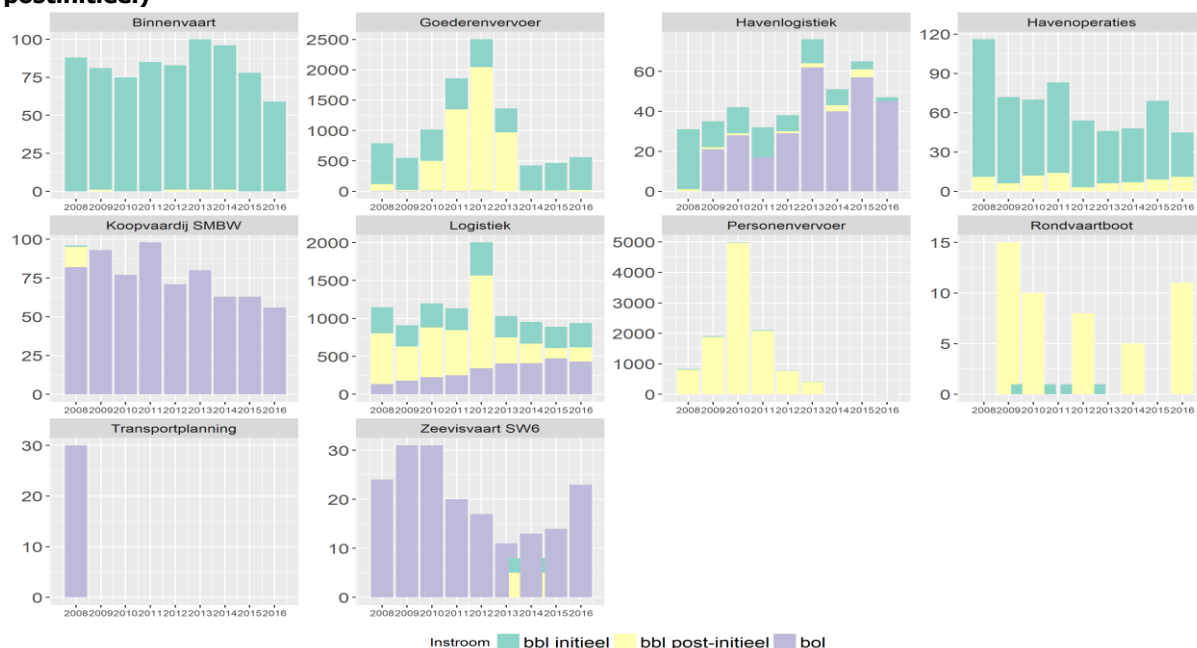

Transport, scheepvaart en logistiek op niveau 2

De instroom in de opleidingen in dit domein verschildt sterk; of er wordt alleen in de initiële bbl opgeleid, (nagenoeg) alleen in de bol of in de bbl voor de initiële en postinitiële doelgroep. De piek in de bbl-instroom in 2010 in enkele opleidingen is vermoedelijk terug te voeren op veranderingen in de incentiveregelingen van de overheid rond dat jaar.²⁶

²⁶ In 2012 is de Wet Vermindering Afdracht Onderwijs (WVA) ingetrokken en enige tijd later vervangen door de subsidieregeling Praktijkleren.

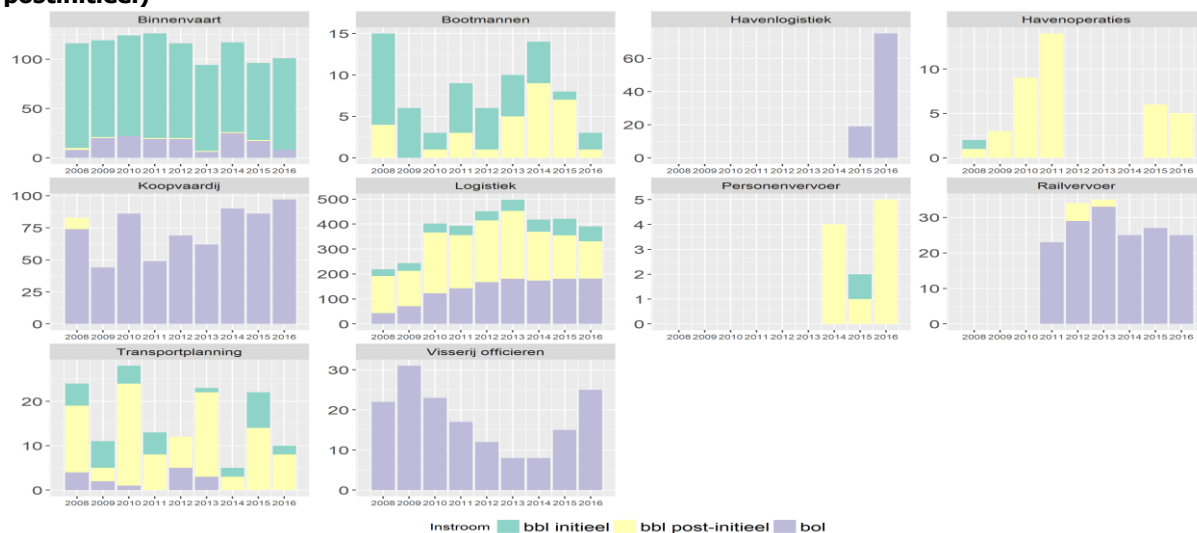
Figuur B.8 instroom Transport, scheepvaart en logistiek niveau 2 bol en bbl (initieel & postinitieel)

Transport, scheepvaart en logistiek op niveau 3 en 4

Eenzelfde verdeling van opleidingen naar leerweg (bol, initieel en/of postinitieel) vinden we bij de opleidingen op niveau 3 en 4. Op niveau 3 zijn de opleidingen getalsmatig klein, met uitzondering van de opleiding Logistiek. Het interessante aan deze opleiding is dat de bol-instroom en de initiële bbl-instroom enigszins groeien en de postinitiële instroom daalt. Ook op niveau 4 in dit domein een enkele kleine opleiding met een overwegend postinitiële bbl-instroom (niet als tabel opgenomen).

Figuur B.9 instroom Transport, scheepvaart en logistiek niveau 3 bol en bbl (initieel & postinitieel)

Mobiliteit & voertuigen op niveau 2

Op niveau 2 is alleen Voertuigen & mobiele werktuigen een opleiding van enige omvang en veruit de grootste. Het bekende patroon van een dalende initiële instroom die hoofdzakelijk de bbl treft vinden we bij enkele opleidingen, waaronder Voertuigen & mobiele werktuigen.

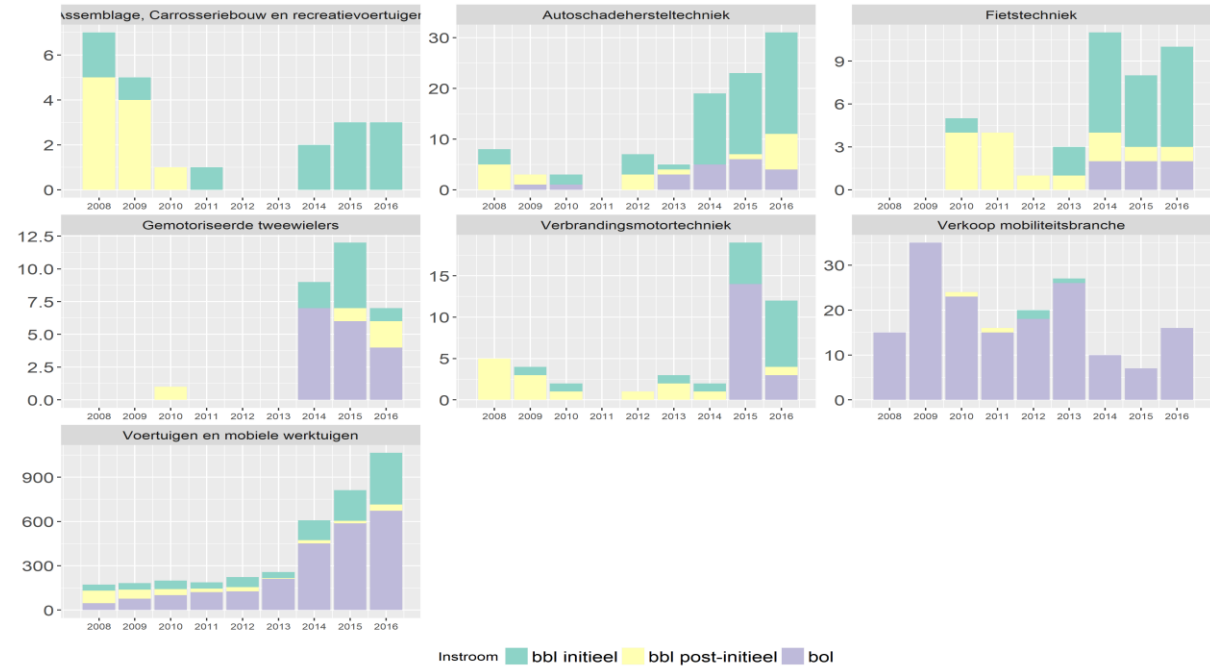
Figuur B.10 instroom Mobiliteit & voertuigen niveau 2 bol en bbl (initieel & postinitieel)

Mobiliteit & voertuigen op niveau 3 en 4

Op niveau 3 vinden we qua instroomvolumes vooral kleine opleidingen, met uitzondering van Voertuigen & mobiele werktuigen. Waar deze opleiding op niveau 2 een dalende bbl-instroom laat zien, stijgt deze op niveau 3. Tegelijkertijd stijgt de bol-instroom. Ook hier op niveau 4 een enkele kleine opleiding met een overwegend postnitiële bbl-instroom (niet als tabel opgenomen).

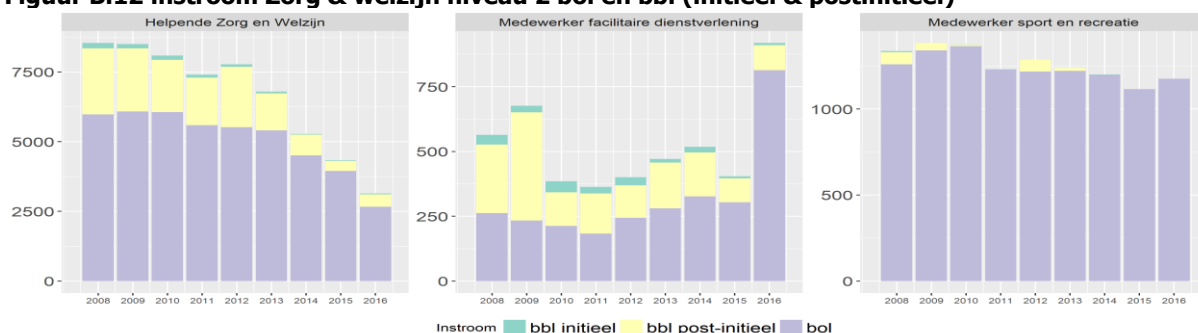
Figuur B.11 instroom Mobiliteit & voertuigen niveau 3 bol en bbl (initieel & postinitieel)

Zorg & welzijn op niveau 2

Het domein Zorg & welzijn bestaat op niveau 2 uit drie opleidingen: Helpende Zorg & welzijn, Medewerker facilitaire dienstverlening en Medewerker sport en recreatie. De instroom in de eerste postnitiële bbl-instroom is afgenomen. De opleiding tot Medewerker sport en recreatie kent de laatste jaren alleen een bol-instroom. Opvallend is de toename van de bol-instroom in de opleiding kende een substantiële bol-instroom, die de afgelopen jaren geleidelijk is gedaald. Ook de opleiding tot Medewerker facilitaire dienstverlening in 2016.

Figuur B.12 instroom Zorg & welzijn niveau 2 bol en bbl (initieel & postnitiel)

Zorg & welzijn op niveau 3

Op niveau 3 komt de samenstelling van de instroom in de opleidingen komt sterk overeen: de initiële instroom gaat naar de bol en de bbl-instroom is nagenoeg volledig postnitiel.

Figuur B.13 instroom Zorg & welzijn niveau 3 bol en bbl (initieel & postnitiel)

Zorg & welzijn op niveau 4

In tegenstelling tot andere domeinen kent dit domein op niveau 4 meerdere opleidingen met een gemengde instroom. In stijl met de instroom op de andere niveaus gaat de initiële

instroom naar de bol en de bbl-instroom is nagenoeg volledig postinitieel. De terugval van de (postinitieële bbl) instroom in de opleiding tot praktijkopleider in 2013 is opvallend. In de meeste opleidingen groeit de bol-instroom en daalt de postinitieële bbl-instroom.

Figuur B.14 instroom Zorg & welzijn niveau 4 bol en bbl (initieel & postinitieel)

Samenvatting

In sectoren met een relatief grote bbl-instroom, Techniek en Zorg & welzijn, is per domein gekeken naar de ontwikkeling van de (bol-bbl) instroom op niveau 2 en 3. En bij corresponderende opleidingen, ook op niveau 4. Wat opvalt, behalve de soms zeer grote instroomverschillen tussen opleidingen variërend van onder de 10 tot rond de 3.000 jaarlijkse instromers, is in zes punten samengevat:

1. In de opleiding Timmeren (domein Bouw & infra) is op niveau 2 daalde de initiële bbl-instroom tot 2013; er is nagenoeg geen postinitieële bbl-instroom. Vanaf 2013 stijgt de bbl-instroom ten koste van de bol. Ook op niveau 3 stijgt de initiële instroom en verschuift van de bbl naar de bol. In het domein is de opleiding Timmeren op niveau 2 veruit de grootste en op niveau 3 een van grootsten. Er is geen equivalent op niveau 4.
2. De verschuiving van niveau 2 naar 3 zien we ook in twee van de grootste opleidingen in het domein Techniek & procesindustrie. In de opleiding Metaalbewerken daalt op niveau 2 de bbl-instroom en blijft de bol-instroom op een laag niveau stabiel, terwijl op niveau 3 de instroom snel stijgt, hoofdzakelijk in de bbl. Op niveau 4 wordt de opleiding niet aangeboden. Ook in de opleiding Elektrotechnische installaties daalt de instroom op niveau 2 in de bol en vooral in de bbl, terwijl op niveau 3 de instroom stijgt, in de bbl. Op niveau 4 is de instroom zeer beperkt en stijgt in 2016 vooral in de bol, maar nog niet boven 100 jaarlijkse instromers. De derde grote opleiding, Industriële processen, wordt nagenoeg alleen postinitieel (bbl) gebruikt. De instroom daalt op niveau 2 en 3. De opleiding wordt niet gegeven op niveau 4.
3. Het domein Afbouw, hout en onderhoud hebben twee opleidingen (Schilderen en Meubels & (scheeps)interieurs maken) een substantiële bbl-instroom op niveau 2. Terwijl de instroom in Schilderen zowel in de bbl als de bol daalt, daalt in Meubels &

(scheeps)interieurs maken alleen de bbl-instroom; de bolinstroom blijft op peil. Op niveau 3 stijgt de instroom in de bol, en sinds kort ook in de bbl, waarmee de opleiding op dit niveau veruit de grootste van het domein is geworden. Er is geen schildersopleiding op niveau 3, wel op niveau 4; Specialistisch schilderen. In deze kleine opleiding stijgt de instroom in 2016 in de bol (onder 100 jaarlijkse instromers).

4. In het domein Transport, scheepvaart en logistiek vallen op niveau 2 vooral de steile pieken (en dalen) in de postinitiële bbl-instroom op. Op niveau 3 groeit de instroom in de opleiding Logistiek veruit de grootste op niveau 3 in dit domein, in de bol én initiële bbl. De postinitiële instroom daalt. Equivalenten op niveau 4, zijn opleidingen voor Havenlogistiek en Middenkader transport & logistiek. Beide worden bijna uitsluitend in de bol gegeven. Alleen de tweede opleiding groeit de laatste jaren.
5. Op niveau 2 laat in het domein Mobiliteit & voertuigen de gelijknamige opleiding Voertuigen & mobiele werktuigen, veruit de grootste, het bekende patroon zien van dalende initiële bbl-instroom, stijgende bol-instroom en een accelereerde stijging in de initiële bbl-instroom op niveau 3. Ook op dit niveau is de opleiding veruit de grootste. De opleiding wordt ook op niveau 4 gegeven; hoofdzakelijk in de bol, er is amper instroom in de bbl.
6. Op alle niveaus en in veel opleidingen in het domein Zorg & welzijn komt het instroompatroon overeen: de initiële instroom gaat naar de bol en de bbl-instroom is nagenoeg volledig postinitieel. Een aansprekend voorbeeld is Verzorgende ig op niveau 3. De instroom in de bol is stabiel, terwijl de postinitiële instroom in de bbl enige jaren is gedaald en sinds kort stabiliseert. Toch lijkt ook in deze sector sprake te zijn van een niveauverschuiving. Op niveau 2 daalt de bol-instroom in de opleiding tot Helpende Zorg & Welzijn aanzienlijk. Dat ook de postinitiële bbl-instroom is afgenomen is minder verrassend.

Bijlage C Responsverantwoording cases

Geïnterviewde	Organisatie	Beroepsgroep
Mevr. Margriet Snellen	Actiz	Helpende zorg en welzijn/verzorgende ig
Mevr. Judith van Heeswijk	Uneto-VNI	Elektrotechnische installaties
Mevr. Marian de Regt	OVP	Industriële processen
Mevr. Annemarie Heij	Metaalunie	Metaalbewerken